

II daļa

Ceterum censeo Carthaginem delendam esse.
Marcus Porcius Cato⁸⁸

⁸⁸ Romiešu senators, rakstnieks, konsuls Markuss Porcijs Katons vecākais, 234.-149.p.m.ē., būdams seno Romas tikumu aizstāvis un nesamierināms Kartāgas ienaidnieks, jebkuru savu runu senātā esot beidzis ar šiem vārdiem, kas latīņu valodā nozīmē: „Bez tam, es pastāvu uz to, ka Kartāgai jātop sagrautai.”

Patlaban svarīgākais uzdevums ir pievērst Latvijas sabiedrības un pasaules valodniecības uzmanību latgaļu valodas pastāvēšanas faktam. Lai reizi par visām reizēm izbeigtu spriedelējumus par latgaļu valodu kā latviešu valodas dialektu, uzsāktu tās pētījumus no patstāvīgas valodas pozīcijām un radītu Latvijā juridiskus un ekonomiskus priekšnoteikumus šīs, iespējams, Eiropā vissenākās joprojām dzīvās indoeiropiešu valodas saglabāšanai un aizsardzībai.

Šāds uzdevums prasa, lai latgaļu etnocīda un latgaļu valodas iznīcināšanas problēma Latvijā tiktu izgaismota ne tikai no valodniecības, bet arī vēstures, globālpolitikas, juridiskā un citiem aspektiem, un tas neglābjami palielina grāmatas apjomu, kas nevar būt bezgalīgs. Tāpēc šīs latgaļu gramatikai veltītās sadaļas nepretendē uz latgaļu valodas pilnu aprakstu, bet akcentē tikai būtiskākos momentus, kas latgaļu valodu atšķir gan no latviešu un lietuviešu, gan pārējām IE valodām un uzrāda spilgtākos latgaļu valodas savdabības un arhaiskuma pierādījumus, kurus oficiālā valodniecība neredz vai nevēlas redzēt.

Pirmām kārtām, tā ir no latviešu un vispār – no austrumbaltu valodām atšķirīgā skaņu sistēma. Šajā grāmatas sadaļā pirmo reizi indoeiropēistikas vēsturē sniegts pilns latgaļu fonētikas apraksts un pirmais pilnais latgaļu alfabēts, ar kura palīdzību beidzot iespējams šķirt un pierakstīt visas latgaļu valodas skaņas.

Ne mazāk savdabīga ir arī īstas latgaļu valodas sintakse un morfoloģija. Gribas cerēt, ka mani latviskās himēras nozombētie tautieši – latgaļu izcelsmes valodnieki reiz atmodīsies no letoniskās hipnozes un pievērsīsies latgaļu valodas pētīšanai no patstāvīgas valodas pozīcijām. Tiklīdz mēs atsakāmies no antizinaīniskās dogmas par latgaļu valodu kā latviešu valodas izloksni, bet palūkojamies uz to kā uz patstāvīgu valodu, tā valodniekiem atklājas īsta klondaika: arhaiska, bagāta un absolūti nepētīta valoda! Vai gan tas nav ikviena īsta zinātnieka sapnis? Iespējams, ka pagaidām oficiālajā valodniecībā strādājošajiem latgaļu filologiem to nāksies darīt paslepus, neafīšējot, lai neriskētu ar saviem amatiem un zinātniskajiem grādiem. Bet reiz mēs izsitīsim tai mucai to spundi. Vai arī mucai plīšīs stīpas.

LATGAĻU VALODAS FONĒTIKA

Notre langue est plus parfait que nos concepts.
Luc de Clapiers, marquis de Vauvenargues⁸⁹

PAR PIERAKSTA ĪPATNĪBĀM

Tiecoties saglabāt un fiksēt visu latgaļu valodas skaņu bagātību (līvi, piemēram, savā valodā ir saklausījuši 4 “a” skaņas : Aa, Āā, Ää, ǞǞ un 7 “o” skaņas: Ōō, Óó, Ȫȫ, Ȭȭ, Ȯȯ, Ȱȱ, Ȳȳ; līdzīgi latgaļu valodā jāšķir 5 “u” un 6 “i” skaņas), nav iespējams iztikt bez jauniem skaņu apzīmējumiem. Taču te nākas sastapties ar tehnisku problēmu. Datorprogrammas ir pielāgotas latviešu valodas alfabētam; attiecīgi tiek programmētas datoru klaviatūras. Kamēr latgaļu valodai Latvijā neesam izcīnījuši tai pienākošos valsts valodas statusu, jaunu burtu vai diakritisko zīmju ieviešana pie jau esošajiem burtiem to programmās valsts līmenī šķiet visai nereāla. Savukārt, nepārprogrammējot datorus, nekāda pilnvērtīga rakstiska komunikācija latgaļu valodā nesanāk.

Šo problēmu mēģināju risināt, pierakstot latgaļu valodu ar tiem pašiem latviešu valodas burtiem un to kombinācijām, tikai vietumis piešķirot tiem atšķirīgas nozīmes. Līdz ar to lielākajai daļai latgaļu valodas fonētisko īpatnību ir radīti attiecīgi apzīmējumi no “esošā materiāla”, ko arī piedāvāju lasītāju vērtējumam. Tomēr būs dažas burtu zīmes, kuras vajadzēs lasīt atšķirīgi atkarībā no konteksta. Un tās nāksies vienkārši iegaumēt. Toties šī pieceja dod iespēju tūlīt un tagad rakstīt latgaliski, izmantojot bez īpašas pārprogrammēšanas pieejamos latviešu datorprogrammu resursus un esošo latīņu klaviatūru.

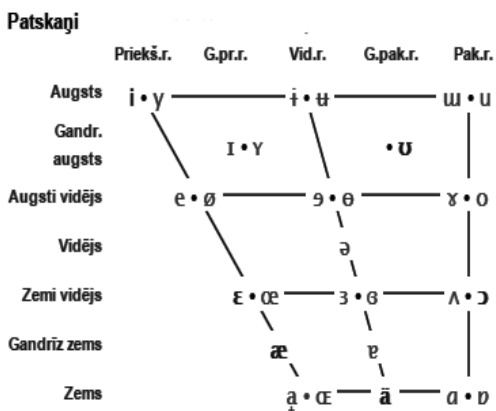
LATGAĻU VOKĀLISMS

Daudzām indoeiropiešu valodām ir raksturīgi garie patskaņi ā, ē, ī, ū, ō. Tajā skaitā arī senajām valodām, kas līdz mums atnākušas pierakstītu tekstu veidā, piemēram, Sanskritam, gallu valodai, prūšu valodai. Bet, kā tie īsti skanēja, oficiālā valodniecība nezina. Vai tikai vienā veidā: īsi vai gari? Un citu atšķirību nebija? Spriežot pēc latgaļu valodas, tiem noteikti bija daudz dažādu izrunas nianšu, kuras šķīra vārdu nozīmes. Latinizētajās Eiropas

⁸⁹ Franču: Mūsu valoda ir pilnīgāka par mūsu jēdzieniem. Luks de Klapjē de Vovenārs, 1715-1747, franču filozofs un rakstnieks.

valodās tās vairs netiek akcentētas (izņemot angļu-frančus, kuri nedaudz diferencē skaņu *e*; vācus, kuri šķir *u* skaņas labializācijas pakāpes, un skandināvus, kuri drusciņ rotaļājas ar savu *o* skaņu). Arī lietuviešu un latviešu valodā, atskaitot patskaņu garumu, tās praktiski izskaustas. Latgaļu valodā tās ir saglabājušās. Mēs tās mēģināsim fiksēt. Tādēļ skaņu apzīmēšanai nāksies ieviest jaunas burtu zīmes.

Sāksim ar to, ka latgaļu valodā sastopami sekojoši pamatpatskaņi (jo būs arī variācijas): **a, e, i, y, u, o, ie, uo**. Pirmais, kas jāiegauvē, ka ar **ie** apzīmētajai skaņai ir maz kopēja ar latvisko (lietuvisko) divskani **ie**, bet skaņai **uo** - ar divskani **o (uo)**, patiesībā ar šo burtu kombināciju te ir apzīmēti īpatnējie latgaliskie garie “vidējie” patskaņi **i** un **u** stieptās (un attiecīgi **ie** un

ūo – lauztās) intonācijas zilbē, kuriem šobrīd vēl nav radītas atbilstošas rakstu zīmes, un kuriem samērā tuvu atbilst tās skaņas, kas Starptautiskajā fonētiskajā alfabētā (SFA, sk. zīm.) apzīmētas ar **i** un **u**. Apzīmējumus (*ie* un *uo*) latgaļu ortogrāfijai izvēlējos tādēļ, ka šīm skaņām ir attāla formāla līdzība ar attiecīgajiem latviskajiem divskaņiem: pavirši klausoties, rodas iespaids, ka šī latgaliskā skaņa patiešām sākas ar **i** un beidzas ar **e** (attiecīgi - sākas ar **u** un beidzas ar **o**), tikai, ja lietuviešu-latviešu valodā katru šo divskaņu komponenti mēs izrunājam atsevišķi, piemēram, *di-ena*, *gu-ods*, tad latgaļi tos sapludina vienā skaņā, kas šķiet kaut kas vidējs starp tām abām, piem., *mieļa*, ‘mēle’, *muosa* ‘māsa’, *muotia* ‘māte’ (un nav nekādas *mōsas* vai *mōtes*!).

Patiesībā šos garos patskaņus pareizāk būtu apzīmēt ar **i^e** (**i^e**) un **u^o** (**ū^o**)⁹⁰, jo patskaņa otrā komponente nav patstāvīga skaņa kā attiecīgajos divskaņos, bet tikai norāda uz patskaņa priekšējumu (augstumu)⁹¹.

Otrs, kas jāpatur prātā – ka latviski (tāpat - lietuviski u.c. IDE valodās) patskaņus diferencējam īsajos un garajos, un ar to viss pateikts. Bet latgaļu valodā ar to nepietiek. Tādēļ, ka te patskaņiem jāšķir ne tikvien īsuma un

⁹⁰ Šīs zīmes atstātas latgaļu fonētiskajā alfabētā.

⁹¹ Diemžēl, svešautiešiem (sākot no anonīmā “Toto Anno...” autora un beidzot ar mūsdienu latviešu lingvistiem) latgaļu patskaņus atšifrēt nav bijis pa spēkam. Bet tā kā t.s. latgaliešu rakstību ir veidojuši tieši svešautieši, tad šīs jezuītu nejaušās vai ļaunprātīgās neprecizitātes jau trešo gadu simteni bojā latgaļu valodu.

garuma, “priekšējuma” un “augstuma” kategorijas, bet vēl viena – intonācijas dimensija⁹².

Tradicionāli pie fonēmu atšķirīgajām pazīmēm bez nosauktajām pieskaita arī labializāciju (tipisks piemērs – vācu valoda), nazalizāciju (franču valoda), bet intonācija parasti netiek iekļauta fonēmu diferenciālo pazīmju sarakstā. Taču latgaļu valoda tieši ar to principiāli izceļas pārējo Eiropas valodu vidū, ka tajā ne tikvien tiek lietotas visas trīs intonācijas, bet jo sevišķi – absolūti unikālā “lauztā” intonācija, kas nav nevienai citai valodai⁹³ un ne tik vien piešķir latgaļu runai īpašu muzikalitāti un šarmu, bet arī šķir vārdu nozīmes, tādēļ šī kategorija obligāti jāfiksē rakstos. Latgaļu lauztā intonācija ir tik unikāls fenomens, ka latgalim bez speciāliem runas treniņiem no tās ir grūti tikt vaļā. Savukārt, nelatgalis to nevar iemācīties ne mirdams. Tas vedina domāt, ka latgaļu valodas īpatnības ir ne tikai valodas, bet – tautas apziņas fenomens. Tieši tā, kā to redzēja Humbolts.

Tātad, latgaļu valodā skaņu var vienlaicīgi raksturot visu triju pazīmju elementi dažādās to kombinācijās. Tas noved pie viena un tā paša patskaņa vairākiem fonētiski atšķirīgiem variantiem.

Garš patskanis no īsā atšķiras – par to neviens nestrīdas. Bet to, ka īsais “priekšējais” no īsā “vidējā” (tāpat kā garais “priekšējais” no garā “vidējā”)⁹⁴ patskaņa latgaļu valodā atšķiras tikpat lielā mērā, līdz šim neviens nav vēlējies saklausīt! Līdz ar to parādās jau četri viena pamatpatskaņa varianti:

⁹² Runa ir tieši par ortogrāfiju. Valodnieki savos rakstos, protams, šķir šīs nianšes. Bet latgaļu valodā tās jāšķir arī ortogrāfijā

⁹³ SFA joprojām nav fonēmu dalījuma pēc intonācijas, lai gan SFA lingvisti ļoti rūpīgi fiksē dažādu valodu fonētikas īpatnības un, ja tāds fenomens būtu atrasts, tas noteikti būtu atspoguļots. Tas parāda, cik lielā mērā Latvija ir noziegusies ne vien latgaļu, bet arī zinātnes priekšā, slēpjot no pasaules latgaļus un viņu savdabīgo valodu.

⁹⁴ Pēc SFA klasifikācijas latgaļu īpatnējās skaņas **i** un **u** ar to variantiem tiek lokālizētas diapazonā “priekšējais – gandrīz priekšējais” un “augsts – gandrīz augsts”, kas šeit atbilst jēdzieniem “priekšējais-vidējais” un “augšējais – vidējais”. Atšķirīgā definīcija atstāta tāpēc, ka latgaliskās skaņas **i**, **ī** un **u**, **ū** tikai daļēji atbilst tām skaņām, kas SFA apzīmētas ar **i**, **ī** un **u**, **ū**. Otrkārt, autoram ir svarīgi, lai ar šo latgaļu fonētikas aprakstu iepazītos arī nevalodnieki, it sevišķi nelatgaļi, un saprastu, par ko ir runa. Ikviens runas laikā var paskatīties spoguļī: ja skaņas **u** izrunāšanas brīdī lūpas tikai nedaudz paveras, tātad tas būs „vidējais”, bet, ja spēcīgi jāpastiep uz priekšu, tātad „priekšējais”, lai gan pēc SFA klasifikācijas **u** un **ū** (**u**, **ū**) abi skaitās pakalējās un gandrīz pakalējās rindas patskaņi. Tas pats attiecas uz skaņu **i**, kur abi tās varianti SFA tiek klasificēti kā „priekšējie”, bet pēc iekšējas izjūtas viens **ī** tomēr ir „priekšējāks”, to izrunājot, mēli nākas stingri piespiest pie augšslejām; izrunājot otro **i**, mēle jau ir „kaut kur pa vidu”; visbeidzot, pie **y** skaņas izrunāšanas tā atkrīt „kaut kur rīkles galā”, lai gan pēc SFA klasifikācijas **y** skaitās pakalējās rindas augšējā skaņa. Tādējādi šeit dotās skaņu definīcijas, līdztekus SFA klasifikācijai, tiek skaidrotas arī „vienkāršiem vārdiem”. Līdzīgi kā latviešu valodā mēs dēvējam **e** skaņu par „plato” un „šauro”, lai gan patiesībā tā nav ne plata, ne šaura, bet ir divi priekšējās rindas patskaņi **e** – „zemi vidējs” un „gandrīz zems”.

priekšējais (augšējais) īsais, priekšējais (augšējais) garais, vidējais īsais, vidējais garais. Turklāt katrs no šiem četriem patskaņa variantiem var tikt izrunāts krītoši (īsais), stiepti vai laužti (garie). Tas katram patskanim kopumā rada 6 izrunas variantus, kuri ne vien skan atšķirīgi, bet arī šķir vārdu nozīmes. Tādēļ rakstos tiem nepieciešamas atšķirīgas burtu zīmes. Tātad, formāli rēķinot, būtu jāšķir vismaz 36 (!) patskaņi. Kas zina, varbūt kādreiz (piemēram, baltu pirmvalodas laikā vai baltslāvu kopības periodā) tā arī bija. Līdz mūsdienām visi šie daudzie iespējamie patskaņu varianti nav nonākuši. Taču joprojām Latgaļu valodā jāšķir 18 patskaņi, kas skan atšķirīgi un katrs nes savu semantisko slodzi: **a, ā, ȁ, e, ē, o, ō, y, i, ĭ, ī, u, ū, ie, ģe, uo, ūo** ⁹⁵.

DIVĒJĀDS GARAIS “Āā”

Latgaļu valodā pastāv šādas **Aa** skaņas:

Aa - parastais latviskais īsais **Aa** krītošas intonācijas zilbē, *abiji* ‘abi’, *maizia* ‘maize’.

Āā - “latviskais” garais **Āā** stieptas intonācijas zilbē, *ālks* ‘elkonis’, *āvuška* ‘avenē’, *jāga* ‘jēga’.

Āā - “latgaliskais” garais **Āā** laužtas intonācijas zilbē, *ādunāt* ‘ēdināt’, *pāds* ‘pēda’.

Tādos vārdos kā *mātāt* ‘mētāt’, *šāmāt* ‘taustīt’, *grāmāt* ‘gremot’, *plānāt* ‘plānot’ u.c. dzirdami abi šie garie patskaņi. Un tos ir svarīgi nošķirt. Tāpēc šī atšķirība ir parādīta sekojoši: latgaliskais laužtais garais **Āā** apzīmēts ar **Āā** (pēc analogijas ar **ī** un **ū**, jo datorā ir tikai viena veida garumzīme), bet tur, kur skan latviskais stieptais garais **ā**, ir likta stieptās intonācijas zīme **Āā**: *ālks, vāg, mātāt, šāmāt, grāmāt, plānāt* u.t.t.

Tomēr, ņemot vērā, ka to šķiršana pagaidām sarežģīt rakstību (burtam **Āā** datoros nav brīva taustiņa), tekstos abu intonāciju garie **Āā** un **Āā** var tikt apzīmēti vienādi - ar **Āā**: *ālks, vāg, mātāt, šāmāt, grāmāt* u.t.t. Prasme pareizi šķirt šos patskaņus noderēs par ieskaites kritēriju, kad *čuūļi* kārtos latgaļu Valsts valodas eksāmenu.☺

SKAŅAI “ī” JĀŠĶIR GARUMS, PACĒLUMS (AUGSTUMS) UN INTONĀCIJA

Latgaļu valodā skaņa **ī** obligāti jāšķir pēc trim pazīmēm. Pirmkārt, pēc mēles pacēluma, tādēļ, ka ir skaidri saklausāmas vismaz trīs pakāpes: no viszemākās **y** (identiska krievu “**ы**”), ieskaitot “vidējo”, latviešu valodai tradicionālo **ī**, un beidzot ar augstāko (jeb priekšējo) **ī**. Tādēļ rakstu valodā

⁹⁵ Patiesībā latgaļu fonētika ir vēl sarežģītāka, un tai pašai **ī** skaņai iespējams saklausīt arī vidēji augsto un vidēji zemo pakāpi. Taču šīs atšķirības neietekmē semantiku, tādēļ šeit nav šķirtas.

jāšķir ne tikai **y** (*zyrgs, brandyns, byzāt, cyts*), bet visas trīs šīs skaņas, jo no to pareizas izrunas ir atkarīga vārdu (homonīmu) nozīme, piem., *posnīs* ‘nokrejots’ un *posnis* ‘augu eļļa’; *likt* ‘liekt’ un *likt* ‘likt’; *dzirdūt* ‘dzirdēt’ un *dzirdīt* ‘dzirdīt’; *divi dīvi* ‘divi dievi’ u.t.t.

Gramatiskas likumsakarības: vīriešu dzimtes lietvārdu un īpašības vārdu daudzskaitļa galotnē vienmēr būs **i**, bet, ja dzirdams **i**, tā tad mums ir darīšana ar darbības vai apstākļa vārdu, piem., *pakeisī* ‘pakaiši’ un *pakeisi* ‘tu pakaisi’; *kosī* ‘nieze’ un *kosi* ‘tu kasi’; *rodī* ‘radi’ un *rodi* ‘tu radi’; *duorgī* ‘(mani) dārgie’ un *dourgi* ‘(pārāk) dārgi’; *slaplīs* (īp.v.) ‘slapjš’ un *slaplis* ‘(ir) slapjš’ (apst.v.) u.tml.

Trim pēc mēles pacēluma šķiramajām **i** formām pārklājas īsuma - garuma kategorija un trīs dažādas intonācijas. Tiesa, ne visām trim formām ir visas trīs kategorijas, tādēļ reāli Latgaļu valodā **i** skaņai jāšķir nevis 9, bet tikai 6 formas.

Mēles pacēlums →	Apakšējais i	Vidējais i	Augšējais i
Krītoša intonācija, īss	Y = analogs kr. И (<i>cyts, zyrgs, brandyns, byzāt, cylvaks</i>); pēc SFA – [u].	I – tradicionālais latviskais, kā vārdos <i>zīvis, citi (likt, tīvi, kītīns)</i> ; pēc SFA – [ɪ].	Ī - analogs kr. И (<i>suma</i>), latviskajam i – vārdā <i>kino (likt, dīvs)</i> ; pēc SFA – [i].
Stiepta/ krītoša intonācija, garš	-	Ie=i^e – nav analoga baltu, slāvu, romāņu, ģermāņu val. (<i>kī^evia, mī^eteļ</i>) pēc SFA – [ɪː].	-
Lauzta intonācija, garš	-	Īe=i^e – nav analoga romāņu, ģermāņu, baltu, slāvu valodās (<i>tī^est, pī^ec, sī^edīt, dī^et</i>); pēc SFA – [iː].	Ī - analogs latviskajam, <i>līt, pīt</i> , ja runātājs to izrunā laužti (<i>izīt, izlīt, iīt</i>); pēc SFA – [iː].

Tabulā redzams, ka skaņas **i** “visaizmugurējākā” pozīcija – patskanis **Yy** mēdz būt tikai īss un līdz ar to parādās tikai krītošas intonācijas zilbēs, piem., *tylts, vylna, syltums*.

“Vidējais” **i** toties sastopams ar visām trim intonācijām tiklab īss kā garš. Īsais vidējais **i** krītošas intonācijas zilbē (i) apzīmēts ar tradicionālo latvisko **li** burtu, piem. *ilgi* ‘ilgi’, *itys* ‘šis’.

Garais vidējais **i** var tikt izrunāts gan ar laužto, gan stiepto intonāciju dažādās kombinācijās, tādēļ tieši šeit rodas nepieciešamība ieviest jaunus skaņu apzīmējumus. Vadoties no apsvērumiem, kuri izklāstīti sākumā, šīm skaņām izvēlēti sekojoši apzīmējumi (sk.arī tabulu): vidējais garais **i** stieptas

intonācijas zilbē apzīmēts ar **Ie, ie**, piem., *mietēls*, ‘mētelis’, *pietļa*, ‘cilpa’, bet lauztas intonācijas zilbē – ar **Īe, īe**, piem., *īest*, ‘ēst’, *pīec* ‘pēc’, *sīdēt* ‘sēdēt’. Priekšējais īsais **i** mēdz būt tikai krītošs (i), līdz ar to nav nepieciešamības tam īpaši norādīt intonāciju. Bet “priekšējuma” šķiršanai (jeb augstākā mēles pacēluma akcentēšanai) izmantots divpunkts uz burta zīmes: **Ī ī**, piem., *dīvs*, ‘dievs’, *cīrst*, ‘cirst’.

Garais priekšējais **ī**, savukārt, tiek lietots tikai lauztas (ī) intonācijas zilbē, tāpēc lauztās intonācijas (un vienlaicīgi – “priekšējuma”) apzīmēšanai šeit ir izmantota parastā latviskā garumzīme: **Īī**. Piemēram, vārdos *izīt* ‘iziet’, *izlīt* ‘izliet’, *īīt* ‘ieiet’ priekšējais **ī** pirmajā zilbē ir īss un krītošs **ī**, otrajā – garš un lauzts **ī**.

SKAŅAI “Uu” JĀŠKIR GARUMS, LABIALIZĀCIJAS PAKĀPE (AUGSTUMS) UN INTONĀCIJA

Analoģiska situācija ir ar patskani **u**: jāšķir ne vien latviešu valodai tradicionālā vidējā **u**, bet arī “priekšējā” **ū** skaņas, kuras nodala vārdu nozīmes, piem., *durs* ‘durvis’ un *dūrs* ‘(viņš) durs’; *kurs* ‘kurš’ un *kūrs* ‘kurs (uguni)’, *duša* ‘duša’ un *dūša* ‘dūša’, *putīt* ‘putēt’ un *pūtīt* ‘potēt’.

Līdzīgi kā patskanim **i**, arī abiem skaņas **u** labializācijas variantiem pārklājas īsuma - garuma kategorija un trīs dažādas intonācijas.

Labializācija →	“Vidējais” u	“Priekšējais” u
Krītoša intonācija, īss	U = [u] (<i>durs, kurs, duša</i>) Pēc SFA = [u]	Ū = [ü] (<i>dūrs, kūrs, dūša</i>) Pēc SFA = [u]
Stiepta /krītoša, garš	Uo = [u ^o] (<i>muotia, muosa</i>) Pēc SFA = [u:]	-
Lauzta intonācija, garš	Ūo = [ū ^o] (<i>ūobuls, ūoda</i>) Pēc SFA = [ū:]	Ū = [û] (<i>kūst, lūgs, jūsta</i>) Pēc SFA = [û:]

Īsie **u** abos gadījumos (“vidējais” un “priekšējais”) mēdz būt tikai krītoši (ù), tādēļ jāšķir tikai labializācijas pakāpe, un šim nolūkam te izmantoti sekojoši apzīmējumi: “vidējās” īsās **u** skaņas apzīmēšanai lietots parastais latviskais **Uu**, piemēram, *ustaba* ‘istaba’, *durs* ‘durvis’; “priekšējās” īsās **u** skaņas apzīmēšanai, tāpat kā **ī** gadījumā, izmantots divpunkts uz burta zīmes **Ū ū**, piem., vārdos *kūrt* ‘kurt’, *dūrt* ‘durt’.

Garie **u** (gan “vidējais”, gan “priekšējais”) var tikt izrunāti gan ar stiepto, gan ar lauzto intonāciju. Garais “priekšējais” **ū** sastopams tikai lauztas intonācijas zilbē (û), tādēļ pēc analoģijas ar **ī** apzīmēts ar latviešu valodai tradicionālo garumzīmi **Ūū**, piem. *kūst*, *jūsta* ‘kost, josta’. Toties garais “vidējais” **u** sastopams ne vien lauztas, bet arī stieptas intonācijas zilbēs, tādēļ pēc analoģijas ar **ie** un **īe** vidējais garais **u** stieptas intonācijas zilbē apzīmēts ar **uo**, piem., *muotia* ‘māte’, *muosa* ‘māsa’, *bruoļi* ‘brāļi’, *kuosjs*

‘klepus’ bet lauztas intonācijas zilbē – ar **ūo**, piem., *sūop* ‘sāp’, *lūopsta* ‘lāpsta’, *ūobuls* ‘ābols’, *ūoda* ‘āda’, *tūoļūok* ‘tālāk’, *pīecūok*, ‘vēlāk’.

ESENCE PAR SKAŅU “**ī**” UN “**ū**” LIETOŠANU

Tātad visur, kur uz atsevišķi stāvošiem patskaņiem **ī**, **ū** parādās garumzīme, tie jāizrunā gari, “priekšēji” un laužti! Specifisko latgalisko patskaņu **īe** un **ūo** sastāvā tie būs “vidēji” un laužti. Turpretī bez garumzīmes **i** un **u** būs īsi, krītoši un “vidēji”, bet **ī** un **ū** būs īsi, krītoši un “priekšēji”.

Skaņu **i** un **u** “priekšējuma” šķiršana, kam latgaļu valodā, kā redzējām, ir principiāla nozīme, tāpat kā gadījumā ar garajiem **ā** un **â**, pagaidām sarežģīt datorrakstīšanu. Tāpēc vārdnīcā un alfabētā šī atšķirība ir parādīta, lai ikviens to varētu iemācīties un lietot. Bet tekstos, lai vienkāršotu rakstību, gan priekšējais **ī** **ī**, gan vidējais **īi** var tikt apzīmēti vienādi – ar **īi**: *likt-likt*; attiecīgi **ūū** un **Uu** apzīmētas vienādi – ar **Uu**. Savējie sapratīs.

PATSKAŅI “**Ee**”, “**Ēē**” UN “**Oo**”, “**Ōō**”

Īsais patskanis **e** mēdz būt “šaurš” un tikai krītošas intonācijas zilbē, piem., *ceļt*, *cer* ‘celt, cauri’.

Garais lietuviski latviskais patskanis **ē** sastopams tikai stieptas intonācijas zilbē, tāpēc pēc analogijas ar **ā** it kā vajadzētu uz burta zīmes likt viļņotu svītrīņu. Taču, ņemot vērā, ka latgaļu valodā, tāpat kā Sanskritā, garā skaņa **ē** nemaz nav paredzēta, un joprojām sastopama ļoti reti, tikai tipiskos lettonismos (agrāk pēc tās nav bijis vajadzības, jo ir savi sinonīmi), piem., *ēna* jeb ‘pakrēslis’, *ēra* jeb ‘laiki’, *ērms* jeb ‘mūrklis’, bet lauztās intonācijas zilbē vispār netiek lietota, tad garā stieptā **ē** apzīmēšanai šeit tiek izmantots latviešu valodas burts **Ēē**.

Patskanis **o** (nejaukt ar lietuviski latvisko **uo** – tādu skaņu latgaļi nelieto!) arī mēdz būt tikai īss un ar krītošo intonāciju, *stobs*, *dorbs*, *lobis*. Izņēmumu veido tikai leksēmu grupa, kas darināta no svešvārdiem *pōza*: *pōžīt*, *pōžīšana*, *pōžītāja*, *pōžītajs*; *rōzā*, *prōza*, kur skaidri sadzirdams garais stieptais **Ōō**, tādēļ vārdnīcā tas tieši tā ir arī apzīmēts, bet tekstos šķirts netiek.

21 LATGAĻU DIVSKAŅA IZRUNA

Latgaļu valodā nav austrumbaltisko, latviešiem un lietuviešiem tipisko divskaņu **ie** un **o** (**uo**). Toties bez kopīgajiem **ai**, **au**, **ui**, **ei**, **eu**, **iu**, **oi** latgaļi lieto vēl četrpadsmit (!) savus īpašus divskaņus. Četri no tiem ir pavisam īpatni, kādu nav ne latviešiem, ne leišiem: **īī** un **īī**; **ūū** un **ūū**. To pirmā daļa tiek izrunāta kā tradicionālās latviešu valodas **i** un **u** skaņas (vidēji), bet otrā daļa – maksimāli priekšēji **ī** un **ū**. Tātad divskanis **īī** (krītošas intonācijas zilbē) būs viena otrai sekojošas un savstarpēji saplūdušas vidējā **i** un priekšējā **ī** (pie maksimāla mēles pacēluma) skaņas, piem., *miilis* ‘mīlais’,

triīs ‘trīc’, *dziūt* ‘dzīt’ (prom). Attiecīgi lautzās intonācijas zilbē, piem., vārdos *triīs* ‘trīs’, *dziūt* ‘dzīt’ (par rētu) šis divskanis ir **īī**⁹⁶.

Divskanī **uū** tieši tāpat viena otrai seko “vidējā” **u** un “priekšējā” **ū** skaņa, piem., *kuūst* ‘kūst’, *puūrs* ‘pūrs’, *bruūtia* ‘līgava’ (krītošas intonācijas zilbē), bet lautzās intonācijas zilbē skaņas **u** un **ū** saplūst divskanī **uū**, piem., *luūzt* ‘lūzt’, *ruūgt* ‘rūgt’, *uūdeņs* ‘ūdens’.

Nākamie divi specifiskie latgaļu divskaņi ir **ou** (krītošas intonācijas zilbē), piem., *sloukt* ‘slaukt’, *loupīt* ‘mizot’, *kouns* ‘kauns’, un **oū** (lauztas intonācijas zilbē), piem., *joūnīs* ‘jauns’, *louzt* ‘lauzt’, *koūtūs* ‘kauties’ u.c.

Visbeidzot, arī sešiem jau nosauktajiem “latviskajiem” divskaņiem (izņemot **oi**) latgaļu valodā ir savas lautzās intonācijas formas **aī, aū, uī, eī, eū, iū**, (aī, aū, uī, eī, eū, iū) kādu vairs nav latviešu valodā, piem., *laižu raišu* ‘laižu jāšus’; *kaūjas lauks* ‘kaujas lauks’; *puūgs vuicās* ‘zēns mācās’; *geīls geida* ‘gailis gaida’; *seu – seūs* ‘sev - sevis’; *Liūzeniks pliukšunai* ‘Liuzenieks pliukšķina’. Turklāt pie latgaļu divskaņiem jāpieskaita arī divskaņi **yū** un **yu**, piem., *myūsū cyūka* ‘mūsu cūka’, kas no izloknes viedokļa ir sava veida “lejaslatgaļu firmas zīme” (jo Augšlatgalē šajā vietā lieto **uū** un **uū**), un no kuras latviešu valodas veidotāji šobrīd mēģina “izkalt” pagaidām tur neeksistējošu divskani **iu**.

Tādējādi latgaļu valodā joprojām tiek lietots 21 skaists un skanīgs divskanis, kamēr latviešu valodā vairs atlikuši tikai 10, turklāt daži no tiem visai apšaubāmi⁹⁷.

Tā kā lauzto intonāciju mēs pierakstām ar latvisko garumzīmi, tad arī divskaņu **aī, aū, uī, eī**, kā arī **īī** un **uū** pieraksts lautzā zilbē ir loģisks. Krītošas intonācijas zilbē šie divskaņi jāraksta kā **īī** un **uū**, un vārdnīcā tas tieši tā arī ir darīts. Bet dažos tekstos pieraksta vienkāršības labad tie nav šķirti un pierakstīti kā **īī** un **uu**. Tādēļ lasītājam jāatceras, ka, sastopoties tekstos ar divskaņiem **īī, uu**, tie jālasa kā **īī** un **uū**; bet **īī** un **uū** kā **īī** un **uū**. Pārējos gadījumos vidējo un priekšējo **i** un **u** pareiza lietošana liecinās (līdzīgi kā platā un šaurā **e** lietošana latviešu valodā) par runātāja valodas prasmes līmeni. Galu galā, franciski mēs arī rakstām dies zina ko, bet izrunājam pavisam ko citu.

Atliek piebilst, ka latgaliešu rakstu valodā divskani **īī** apzīmē ar parasto latvisko **ī**, bet **uū** - ar **ū**, taču tas ir galīgi aplam, jo šiem burtiem latgaļu

⁹⁶ Patiesībā visos latgaļu divskaņos bez izņēmuma otrs patskanis **i** un **u** ir augšējais jeb “priekšējais”, tādējādi it kā vajadzētu visur rakstīt **ī** un **ū**, taču, ņemot vērā, ka tas sarežģī rakstību, bet vārda nozīmi neietekmē, šī īpatnība konsekventi ir šķirta fonētiskajā alfabētā, bet ortogrāfijā parādās tikai specifiskajos latgaļu divskaņos **īī** un **uū**, kā arī lautzās intonācijas zilbēs – “garumzīmes” veidā.

⁹⁷ Bez jau minētā strīdīgā latviešu valodas divskaņa **iu** tās “bagātinātāji” pēdējā laikā par latviešu valodas divskani pasākuši ieskaīt arī **ou**. Kur viņi to saklausījuši, jūs vaicāsi? Izrādās - krievisko uzvārdu Ivanovs-Petrovs-Sidorovs izskaņu -ovs latvietis izrunājot kā –ous. Ko tu neteiksi? Lai krievu dievs Peruns soda šos pseidolingvistus!

valodā jau ir savas “tūras” skaņas, piem., *sīts* ‘siets’, *ūzuls* ‘ozols’ u.tml. Ignorēt šīs nianšes nedrīkst, jo tās nes semantisko slodzi, piem., *svīst* ‘sviest’ un *svīst* ‘svīst’; *ūši* ‘oši’ un *uūši* ‘ūsas’ u.tml.

LATGAĻU KONSONANTISMS

Lai saprastu, ar ko latgaļu konsonantisms atšķiras no latviskā, aplūkosim to pēc pievienotās latviešu valodas līdzskaņu klasifikācijas tabulas (sk. zīm.). Latgaļu līdzskaņi pamatā ir tie paši, kas latviešu valodā, taču ir arī atšķirības.

Pēc aktīvā runas orgāna					Lūpeņi			Mēleņi								Pēc sono- ritātes	
								priekšējie				vidējie		pakaļējie			
Pēc pasīvā runas orgāna					bilabiāli		labio- dentāli	dentāli		alveolāri		palatāli		velāri			
Pēc balss saišu darbības					neb.	bals.	neb.	bals.	neb.	bals.	neb.	bals.	neb.	bals.			
Pēc artikulācijas veida	Slēdžeņi	Eksplozīvie			p	b			t	d			c	ɟ	k	g	Troksneņi
		afrikatīvie							ts	dz							
		viencentra															
		divcentru									tʃ	dʒ					
	Nazālie				m				n		ɲ				ŋ	Skaneņi	
	Spraudžeņi	medālīe															Troksneņi
		pasāvīga sprauga					f	v	s	z							
		divcentru									ʃ	ʒ					
		vibranti										r					Skaneņi
	Laterālīe										l		λ				

Fonemātiski latgaļu līdzskaņus tāpat iespējams raksturot pēc trim galvenajām pazīmēm:

- 1) pēc aktīvā runas orgāna jāšķir lūpeņi un mēleņi (priekšējie, vidējie un pakaļējie);
- 2) pēc artikulācijas veida tie iekļaujas slēdžeņu un spraudžeņu kategorijās;
- 3) pēc balss saišu darbības (balsīguma ziņā) latgaļu valodas līdzskaņi ir vai nu troksneņi, vai skaneņi. Skaneņi visi ir balsīgi. Troksneņi sastopami balsīga un nebalsīga līdzskaņa veidā.

Un nu – atšķirības! Latviešu līdzskaņu tabulā nav ietverts nebalsīgs velārs berzenis [x] (ortogrāfijā “h”), ko latgaļu valoda lieto. Savukārt, dažas zīmes no šīs tabulas jāsvītro, piemēram, velārais pakaļējais mēlenis, nazālais [ŋ] un palatālais vidējais mēlenis [c] jeb latviešu valodas mīkstais „k”, jo latgaļu valodai tādas skaņas nav raksturīgas. Pārējie „cietie” līdzskaņi ir tādi paši. Atšķirības sākas „mīkstajos”. Katrā ziņā ar četriem mīkstinātajiem līdzskaņiem, ko valodnieki atstājuši latviešu valodā, latgaļu valodu pierakstīt nav iespējams.

Jo vairāk tādēļ, ka tos visus latgaļi nemaz neizrunā tik mīksti kā latvieši. Bez jau pieminētā **Kk**, no lataļu alfabēta jāsvīturo arī latviskais **Gg**. Tādējādi izteikti mīksti latgaļu valodā tiek izrunāti tikai divi līdzskaņi **Ll** un **Nn**, piem., *louds* 'ļaudis', *lounums* 'ļaunums', *ṇoudīt* 'ṇaudēt'. Vispār latviešu valodas mīkstinātie līdzskaņi **ġ, k**, kā zināms, ir latgaļu "klupšanas akmens". Lai tos izrunātu pareizi, latgalim ir jāpatrenējas. Lettonizācijas rezultātā latgaļu valodā ienākuši daudzi latviešu vārdi ar **ġ, k**, taču latgaļi tos tik un tā neizrunā tik mīksti kā latvieši. It sevišķi vārda sākumā. Labākajā gadījumā tur var saklausīt lielāku vai mazāku palatalizāciju. Tādēļ arī vārdnīcā tie nav izdalīti kā atsevišķi šķirklī.

Toties līdzīgi kā lietuviešu, slāvu valodās (pretstatā latviešu valodai), palatalizācijai latgaļu valodā lielākā vai mazākā mērā tiek pakļauti visi līdzskaņi. Latgaļi iemanās mīksti izrunāt ne vien **š', ž', c', č'** (līdzīgi kā brāļi-augštaiči, kas ir vēl viens arguments par labu mūsu kopīgajai lettiskajai jeb rietumbaltiskajai izcelsmei), bet pat valodai netradicionālu un aizgūtu skaņu **f**⁹⁸, piem., *febraļs* [f'ebraļs'] 'februāris', nemaz nerunājot par tādām skaņām, kā **m** - *laimia* [laim'ja] 'laime', **p** - *pīpia* [p'ipja] 'piepe', **t** - *muotia* [mu'otja] 'māte', **ž** - *ženiūts* [ž'eniūts] 'precēties' u.tml. Turklāt vietumis palatalizētas tiek veselas līdzskaņu grupas, piem., *siļkstjs* [s'iļkst's'] 'ilks', *vuocjs* [vu'oc's:] 'vācietis', *smīrtjs* [s'mīrt's'] 'nāve' u.tml. Var padiskutēt par to, pie kuriem līdzskaņiem šajos piemēros ortogrāfijā būtu liekama mīkstinājuma zīme, pie kuriem ne, bet skaidrs, ka bez intonācijas un palatalizācijas pazīmju šķiršanas iznāk nevis latgaļu valodas pierakstīšana, bet gan ņirgāšanās par valodu: *pīpa*, *mūta* vai *mōta*, *vūcs* vai *vōcs* u.tml.

Līdzskaņu palatalizācija un mīkstinājums līdztekus "nesaprotamajiem" patskaņiem un divskaņiem latgaļu valodā kopš laika gala ir bijis otrais neuzvaramais "sfinks", kura mīklu latviešu valodnieki līdz šim tā arī nav varējuši atminēt. Vai arī nav gribējuši. Starp citu, no šiem piemēriem redzams, kā caur mīkstinātā 'm' ignorēšanu no latgaliskās *laimias* 'laime' savulaik iznākusi latviskā *Laima* – jau ar pavisam citu semantiku⁹⁹.

⁹⁸ Sanskritā, starp citu, arī nav **f** skaņas.

⁹⁹ Līdz XIX gs.beigām latgaļu letonizācija (sevišķi Vidzemē) notika vairāk vai mazāk stihiski – latgaļus uz to spieda vienīgi sadzīviska nepieciešamība latviski komunicēt ar čuūļu vagariem, pārvaldniekiem, skrīveriem. XIXgs. tam pievienojās nepieciešamība skolās mācīties latviski un lasīt latviskas grāmatas. Taču vairums skolās negāja. XX gs. pēc Latvijas valsts nodibināšanas letonizācijas un latgaļu etnocīda process ieguva likuma spēku. Reizē ar latgaļu runas un mācīšanas aizliegumiem tika noformulēts lozungs: latviešu valodas bagātināšanai materiālu smelties izloksnēs! Praktiski tas nozīmēja: ņemt latgaļu leksiku un, neatsaucoties uz avotu, saukt to par latvisko. Tādējā slavenā LLVV vismaz par ½ sastāv no latgaļu vārdiem, kas izkropļotā veidā pielāgoti latviešu valodai. Šo to no latviskotās latgaļu leksikas latvieši lieto. Bet lielākā daļa guļ latviešu vārdnīcu vākos, jo latvieša - lietuvieša iekšējā valodas izjūta tos kvalificē kā valodas svešķermeņus.

Lielā daudzuma latgaļu leksikas pārņemšana latviešu valodā tās veidotājiem radīja problēmu: ko darīt ar šīm latgaļu valodas īpatnībām? Kā savdabīgās latgaļu valodas skaņas adoptēt no tās tik atšķirīgajā žemaiču-latviešu fonētiskajā sistēmā? Latgaļu valodas fonētisko īpatnību atzīšana neglābjami izvirzītu jautājumu par latviešu valodas alfabēta paplašināšanu. Bet, tiklīdz tas izdarīts, tā katrai pārlidojošai zosij kļūtu skaidrs, ka tā vairs nav latviešu valoda. Tādēļ, piesavinoties latgaļu valodas leksiku, tās fonētiku latviešu valodas krusttēvi elementāri „pārtulkoja latviski” – aizstāja ar lietuviski-latvisko. Šim nolūkam tika radīta un „nopamatota” vesela viltus mācība par skaņu miju latviešu valodā.¹⁰⁰ Rezultātā iznāca latviešu ņūspīks. Bet par latgaļu valodu tika paziņots, ka tādas valodas nav, līdz ar to arī nekādu fonētisku īpatnību nevar būt. Daži ar valodnieka dzirdi apveltīti, bet politiski „neapzinīgi” latvieši, kuri nesaprata šo „ģeniālo” plānu, mēģināja atkarot latviešu valodai vēl dažus mīkstinātos līdzskaņus. Vairākus nedeļa - iedeļa vienu: *ŗ*. Pēc tam atkal atņēma. Patiesībā pareizi darīja. No tā, vai sakām „*karš*, *varš*” vai „*karš*, *varš*”, vārdu nozīme nemainās. Ja nu vienīgi mīkstinātais *ŗ* nosauktajiem jēdzieniem piešķir tādu kā siekalainības piegāršu, kas tikai deformē to nozīmes izpratni. Ja fonēmas *ŗ* aizstāvji nebūtu aizmirsuši latgaļu valodu, viņi prastu argumentēt savu viedokli ar to, ka latgaļu valodā *ŗ*

¹⁰⁰ Kādēļ latviešu vidusskolās un humanitārajās augstskolās tik intensīvi tiek mācīta latviešu valodas skaņu mija – vēsturiskā un nevēsturiskā, patskaņu un līdzskaņu? Vai tiešām tā ir tik globāla un tik svarīga parādība visās pasaules valodās? Izrādās – nebūt ne! Principā tāda parādība pastāv – locījumu, konjugāciju, laiku formās. Bet nekur šai parādībai netiek pievērsta tik liela uzmanība, kā pie mums. Tai nav arī nekādas praktiskas nozīmes, jo pareizrakstības prasmi tās zināšana ietekmē minimāli. Kādēļ tas tiek darīts? Acīmredzot, lai sabiedrībā uzturētu maldinošu pārliecību, ka piedāvātās skaņu mijas likumības ir nevis atsevišķu „gudrinieku” no pirksta izzīstas diskutablas hipotēzes, bet gan zinātniski izpētīta un pierādīta metode, ar kuras palīdzību var objektīvi spriest gan par latviešu un lietuviešu valodas, gan par citu valodu veidošanos. Lielākā sabiedrības daļa tam arī notic: kurš gan uzdrošināsies sevi turēt, kā teica Čaks, gudrāku par Endzelīnu? Taču patiesībā visa latviešu valodas „vēsturiskā” skaņu mija ir radusies nevis vēsturiski šīs valodas runātāju mutēs gadsimtu gaitā, bet laikā starp XX gs. 30. un 70. gadiem Rīgā netālu no Centrāltirgus - Latviešu valodas institūtā (attiecīgi tāpat Lietuvā). Un nevis kā objektīvu valodas parādību atspoguļojums, bet gan kā mākslīgi radīta pseidozinātniska teorija, kuras uzdevums bija nopamatot „zinātniski”, kādā veidā no latviešu valodas vidus izloknes varēja izveidoties „augšzemnieku dialekts”, un līdz ar to attaisnot latgaļu valodas iznīcināšanu. Tātad – pierādīt nereālus procesus, kas bija absolūti pretēji tiem, kuri norisinājās dabā.

Šīm baltistikas speciālistu pūlēm bija arī virszdevums: radīt dzīvu valodu materiāla pierādījumus pseidoteorijām, uz kuru pamata protoindoeiropiešu, protoķeltu un citu hipotētisko „proto-” valodu konstruktori visā pasaulē joprojām sacer savas *fantasy* versijas par senajām valodām un pārdod šīs savas hipotēzes kā pierādītas patiesības. Taisni tāpat, kā slavenais literārais varonis Šveiks pārdeva sētas krančus par šķirnes rīzenšnauceriem.

mīkstinājums šķir vārdu nozīmes, piem., *kūrpu* ‘kurp’ – *kūrpiu* ‘kurpju’ (bet jodu šeit neizrunā), *kārtu* ‘kārt (veļu)’ – *kārtiu* ‘koka kāršu (kaudze)’ u.tml.

Likumības, pēc kurām Latgaļu valodā iestājas palatalizācija un cik lielā mērā, ir atsevišķi pētāmas, t.sk. ar tehnisku iekārtu palīdzību. Šeit tas vēl nav darīts. Tāpēc nav viennozīmīgas atbildes, vai te mums ikreiz ir darīšana ar patiešām mīkstināto **ŗ**, vai arī tikai ar palatalizēto **ŗ^l**. Šā iemesla dēļ alfabētā mīkstais **ŗ** nav izdalīts kā atsevišķs burts, jo mīkstinājuma (palatalizācijas) pakāpe neietekmē vārdu nozīmi.

Nepieciešamība fiksēt palatalizāciju visiem līdzskaņiem rada vajadzību pēc parastā latviskā komatiņa zem visiem līdzskaņu burtiem vai arī pēc īpašas mīkstinājuma zīmes, līdzīgi kā krievu, ukraiņu u.c. valodās. Bet tādas latviešu alfabētā nav. Tādēļ šeit, mēģinot iztikt ar latviešu alfabēta resursiem, palatalizācijas (mīkstinājuma) uzrādīšanai ir izmantotas veselas 3 zīmes:

1) diviem mīkstajiem līdzskaņiem (**Ļ, Ņ**) ir atstātas to mīkstinājuma zīmes, kas jau iestrādātas datorprogrammās: *kuļt, bulļi, ņurdīt, suņs* u.c.;

2) burts **i** aiz mīkstināmā līdzskaņa - piem., muotia, kurpia;

3) burts **j** aiz mīkstināmā līdzskaņa - līdzskaņu grupā, kur **i** lietošana radītu jaunu zilbi, piem., *vuocjs* ‘vācietis’, *smirtjs* ‘nāve’.

Piekrītu: vienas fonēmu pazīmes diferencēšanai zīmju tā kā drusciņ par daudz. No otras puses, ja risinājums arī nav optimālākais, tad, katrā gadījumā, tas ir risinājums. Šīs zīmes izvēlētas tādēļ, ka tās kaut kur jau tiek lietotas. Piemēram, ar sekojošo “mīkstinājuma burtu” **i** līdzskaņi tiek mīkstināti poļu, leišu u.c.valodās¹⁰¹. Savukārt, **j** burta zīmi mīkstinājuma zīmes vietā mūsdienās mēs visi lietojam, ja saziņai internetā izmantojam *creazy Russian*, un superskripta veidā tas pieņemts par mīkstinājuma zīmi arī SFA.

INTONĀCIJA

Latgaļu valodā pastāv stieptā, lauztā un krītošā intonācija. Un rakstos to nedrīkstam ignorēt, it sevišķi “latgaļu dzimumzīmi” – lauzto intonāciju, jo te ar intonācijas palīdzību biežāk nekā latviešu valodā tiek šķirtas fonētiski līdzīgu vārdu (homonīmu) nozīmes, piem., *tūo kūo* (*tūo kūo*) ‘tā kā’ (apst.v.), *tuo, kuo* (*tūo, kūo*) ‘tā, kā’ (vietniekv.)¹⁰², *muūsū* (*mūūsū*) ‘mušu’ – *muūsū* (*muūsū*) ‘mūsu’; *liist* (*liist*) *duorzā* ‘līst dārzā’ – *liist* (*liist*) *līts* ‘līst lietus’ vai ‘*liist* (*liist*) *liidumu*’ ‘līst līdumu’, *nūviita* (*nūviita*) ‘novīta’ (puķe) – *nūviita* (*nūviita*) ‘novīta’ (aukla), *triis* (*triis*) ‘trīc’ (darb.v.), *triis* (*triis*) ‘trīs’ (sk.v.) u.c.

¹⁰¹ Cita starpā tas saskan arī ar valodas iekšējām likumībām: līdzskanīm sekojošās **Ķ, ģ** skaņas, kā arī mīkstinātais (palatalizētais) līdzskanis kā tāds, visās valodās palatalizē gan iepriekšējo līdzskani, gan tām sekojošo līdzskani (līdzskaņu grupu) un tos nākas izrunāt mīkstāk kā parasti.

¹⁰² Vai *tā kā* ir apstāklis vai vietniekvārds, senāk no Latgales nākuša latvieša mutē vēl varēja atšķirt pēc intonācijas, bet mūsdienu paaudzes mutē – vairs tikai pēc konteksta.

Lai varētu fiksēt laužto intonāciju bez fonētiskās transkripcijas palīdzības (atkārtosim vēlreiz!), garo patskaņu **ī** un **ū** laužtā intonācija visur apzīmēta ar parasto latvisko garumzīmi (tātad bez garumzīmes būs krītošā vai stieptā – atkarībā no konteksta); arī **ā** garumzīme nozīmē laužto intonāciju; bez garumzīmes - krītošo; viļņota garumzīme – stiepto, piem. *nāzynāt* (*nāzynāt*) ‘nezināt’, *nāsāt* (*nāsāt*) ‘nēsāt’, *tāvs ī dāls* (*tāvs ī dāls*) u.tml.

Valodas nepratējam sākotnēji problēma var rasties ar **ā** un **ā** skaņām, ja pieraksta vienkāršošanas nolūkos tekstos dažviet abi garā **a** varianti būs apzīmēti ar **ā**. Taču vārdnīcā **ā** un **ā** ir šķirti, un tos iespējams iemācīties.

Neapzīmēta ortogrāfijā palikusi laužtā intonācija tikai tajās zilbēs, kurās intonācijas zīme jalliek uz līdzskaņa, piem., *pyřma* ‘vispirms’, *byřga* ‘tvans’, *solna* ‘salna’, *kolni* ‘kalni’. Taču šīs nianšes neietekmē vārdu nozīmi.

APOSTROFS

Apostrofs lietots dažos gadījumos, lai apzīmētu ar laužto intonāciju izrunājamu līdzskani tā priekšā un vienlaikus pauzi, kas neglābjami veidojas aiz šādas skaņu konstrukcijas, piem., personu vietniekvārdu *es, tu* ģenitīvā *man's* [mañc] ‘manis’, *tev's* [t'eūs] ‘tevis’ un atgriezeniskajā vietniekvārdā *sev's* [s'eūs] ‘sevis’.

Dažos gadījumos (latgaliskajos tekstos, kur vienkāršības labad netiek diferencētas fonēmas **i** “priekšējuma” pakāpes *i* un *ī*) apostrofs lietots tikai ar pauzes nozīmi, piemēram, *pi'it* ‘pieiet’, jo pierakstam *piit* jau atbilst nozīmē ‘pīt’. Šeit **pi-** ir priedēkis (analogi latviskajam **pie-**) un līdz ar to neveido divskani ar sekojošo saknes **ī**. Patiesībā te vajadzētu rakstīt *pi īt*, tātad abus **i** - galēji priekšējus, tikai pirmo ar krītošo, bet otro – ar laužto intonāciju. Abas šīs skaņas līdzās izrunāt bez pauzes vispār nav iespējams, līdz ar to, lietojot **ī**, kā tas ir darīts vārdnīcā, apostrofs nemaz nav vajadzīgs.

Ar apostrofu atdalīti arī citi priedēkļi, lai norādītu, ka līdz ar to šajos gadījumos uzsvars no tradicionālās pirmās (ko pārņēmusi arī latviešu valoda) jāpārceļ uz otro zilbi, piemēram, *a pīlki* (kr. опилки) ‘zāģskaidas’. Tāpēc, ka uzsvars latgaļu valodā atšķirībā no latviešu valodas arī var mainīt vārda nozīmi, piemēram, *patīšai* ‘patiesā’ - *pa'tīšai* ‘tiešām’.

Tādējādi, latgaļu valodas alfabēts sastāv no 40 burtiem - 18 patskaņiem un 22 līdzskaņiem, kā arī divu veidu mīkstinājuma jeb palatalizācijas zīmēm *i* un *j* burtu veidā, kuras var tikt aizstātas ar komatiņu:

Aa, Āā, Aā, Bb, Cc, Čč, Dd, Ee, Eē, Ff, Gg, Hh, Ii, Īī, Īī, I'ī, I'ē, Jj, Kk, Ll, Ll, Mm, Nn, Nn, Ōo, Ōō, Pp, Rr, Ss, Šš, Tt, Yy, Uu, Ūū, Ūū, U°u°, Ū°u°, Vv, Zz, Žž, ij (palatalizācijas zīmes). ©1995-2012

LATGAĻU ALFABĒTS

Бессмертие народа – в его языке. Ч. Айтматов ¹⁰³

B u r t s	Nosa uku ms - izru na	Latg. trans krip ci ja	SFA jeb IPA	Fonēmas definīcija	Kam līdzīgs latv. valodā	Lietojuma piemērs
Aa	a	/a/	/a/	Vid. rindas, zemais, īsaiss, krītošais patsk. a	laba	<i>abijī</i> – ‘abi’
Ā ā	ā	/a:/	/a:/	Vid. rindas, zemais, garais, stieptais patsk. a	kāja	<i>āvuška</i> – ‘avene’
Ā ā	â	/â:/	/â:/	Vid. rindas, zemais, garais, laužtais patsk. a	sāpes	<i>pāds</i> – ‘pēda’
Bb	bē	/b/	/b/	Balsīgs bilabiāls lūpenis b	balts	<i>baba</i> – ‘ome’
Cc	cē	/ts/	/ts/	Nebalsīgs dentāls priekšējais mēlenis c	ciems	<i>caturtīs</i> – ‘ceturtais’
Čč	čē	/tʃ/	/tʃ/	Nebalsīgs alveolārs priekšējais mēlenis č	četri	<i>čuoļs</i> – ‘cālis’
Dd	dē	/d/	/d/	Balsīgs dentāls priekš. mēlenis d	dati	<i>duūdas</i> – ‘dūdas’
E e	e	/e/	/ɛ /	Gandr. pr. r. zemi vid., īss, šaurs, krītošs patsk. e	deja	<i>zemia</i> – ‘zeme’
Ēē	ē	/ē:/	/ɛ:/	Gandr. pr. r. zemi vid., garš šaurs, stiepts patsk. e	dēlis	<i>ēnatīs</i> – ‘ēnoties’
Ff	ef	/f/	/f/	Nebalsīgs labiodentāls lūpenis f	tāfele	<i>febraļs</i> – ‘februāris’
Gg	gā	/g/	/g/	Balsīgs velāri pakalējais mēlenis g	galds	<i>gapiļā</i> – ‘dakšiņa’
Hh	hā	/x/	/x/	Nebalsīgs velārs pakalējs mēlenis h	hokejs	<i>hana</i> – ‘beigas, nāve’
Ii	i	/i/	/i/	Gandr. pr. r. gandr.augsts (vidējais), īss krīt. patsk. i	zīvis	<i>sapiņs</i> – ‘sapnis’
Ī ī	ī	/i:/	/i:/	Priekš. r., augstais (priekšējais), īsaiss, krīt. patsk. i	-	<i>dīvi</i> – ‘dievi’

¹⁰³ Krievu: Tautas nemirstība ir tās valodā. Č. Aitmatovs, kirgīzu un krievu rakstnieks.

Īī	ī	/i:/	/i:/	Priekš. r., augsts (priekš.), garais, laužtais patsk. i	dzīve	cīšy – ‘loti’,
Ie ie	ie	/i ^e :/	/i:/	Gandr. pr. r., gandr. augsts (vid.), garš, stiepts patsk. i	-	cīeški – ‘bieži’
Īe ie	īe	/i ^e :/	/i:/	Gandr. pr. r., gandr. augsts (vidējais), garš, laužts patsk. i	-	īesti – ‘ēst’
Jj	jē	/j/	/j/	Balsīgs palatāls vidējs mēlenis j	joks	joūnis – ‘jauns’
Kk	kā	/k/	/k/	Nebalsīgs velārs pakalējs mēlenis k	koks	kukšuns – ‘krūka’
Ll	el	/l/	/l/	Balsīgs alveolārs priekš.mēlenis l	lauks	laimia – ‘laime’
Lļ	eļ	/ɫ/	/ɫ/	Balsīgs palatāls vidējs mēlenis ɫ	ļaudis	ļounadyna – ‘nelaime’
M m	em	/m/	/m/	Balsīgs bilabiāls lūpenis m	māte	mutūt – ‘traucēt’
Nn	en	/n/	/n/	Balsīgs dentāls priekš. mēlenis n	nams	kūst ‘kost’
Ņņ	eņ	/ɲ/	/ɲ/	Balsīgs alveolārs priekš.mēlenis ɲ	ņunņa	ņaudīt – ‘ņaudēt’
Oo	o	/o/	/o/	Pakalējās rindas zemi vidējais, īsaais, krītoš. patsk. o	Kolka	vosks – ‘vasks’
Ō ō	ō	/o:/	/o:/	Pakalējās rindas zemi vid., garais, stieptais patsk. o	ōpera	pōzīt – ‘pozēt’
Pp	pē	/p/	/p/	Nebalsīgs bilabiāls lūpenis p	pupa	prass – ‘gludeklis’
Rr	er	/r/	/r/	Balsīgs alveolārs priekš.mēlenis r	rore	pūrduls – ‘puņķis’
Ss	es	/s/	/s/	Nebalsīgs dentāls priekš.mēlenis s	suns	susīt ‘žūt’
Šš	eš	/s̺/	/s̺/	Nebals. alveolārs priekš.mēlenis š	šņākt	šāmāt – ‘čamdīties’
Tt	tē	/t/	/t/	Nebalsīgs dentāls priekš.mēlenis t	tauta	tušņāt – ‘smagi elst’
Yy	y	/y/	/u/	Pakal.r.,augstais „aizmugurējais”, īsaais krītošais patsk. y	-	tyms ‘tumšs’

Uu	u	/u/	/ <u>u</u> /	Gandrīz pak. rindas, gandr. augsts (vidējais), īss, krīt. patsk. u	uru	<i>durs</i> ‘durvis’
Ū ū	ū	/ ü /	/u/	Pakaļ. rindas, augstais (priekšējais), īsais krītošais patsk. u	-	<i>dūrs</i> ‘durs’
Ū ū	ū	/û/	/û/	Pakaļ. rindas augstais (priekšējais), garais, laužtais patsk. u	lūzt	<i>kūst</i> ‘kost’
Uo uo	u ^o	/u ^o :/	/ <u>u</u> :/	Gandr. pak. r., gandrīz augsts (vidējais), garš, stiepts patsk. u	-	<i>tuorps</i> ‘tārps’
Ūo ūo	ū ^o	/û ^o /	/ô:/	Gandrīz pak. rindas gandr. augsts (vidējais), garš, laužts patsk. u	-	<i>sūopia</i> ‘sāpe’
Vv	vē	/v/	/v/	Balsīgs labiodentāls lūpenis v	virve	<i>veceļs</i> ‘vīrs, vecis’
Zz	zē	/z/	/z/	Balsīgs dentāls priekšējs mēlenis z	zizlis	<i>zūola</i> ‘zāle’
Žž	žē	/ʒ/	/ʒ/	Balsīgs alveolārs priekšējs mēlenis ž	žogs	<i>vazžycas</i> ‘groži’
i,j	-	/i, ^j /	/i, ^j /	Palatalizācijas zīmes	-	<i>kruūcia</i> - ‘cinis’, <i>puisjs</i> ‘puisis’

LATGAĻU VALODAS FONĒTISKĀ SISTĒMA

Seulement font les langues mortes deviennent immortelles.
Antoine de Rivarol¹⁰⁴

Latgaļu fonēt. transkr. simbols	SFA (IPA)	Piemērs latgaļu ortogrāfijā	Piemērs latgaļu fonēt. transkripcijā	Piemērs starptaut. fonēt. transkripcijā	Tulkojums latviski
---------------------------------	-----------	-----------------------------	--------------------------------------	---	--------------------

18 PATSKAŅI JEB MONOFTONGI

a	/a/	abijī	[abijī]	[abiji]	‘abi’
ā	/a:/	āvuška	[āvuška]	[a:vuʃka]	‘avene’
â	/â:/	pāds	[pâc]	[pâ:ts]	‘pēda’
e	/ɛ/	zemia	[z'em'a]	[z'em'a]	‘zeme’
ē	/ɛ:/	ēnatīs	[ēnat'is]	[ɛ:nat'is]	‘ēnoties’
ī	/i/	dīvī	[d'iv'i]	[d'iu'i]	‘dievi’
î	/i:/	cīši	[c'iši]	[ts'i:ʃi]	‘loti’
i	/ɪ/	divi	[divi]	[dɪvi]	‘divi’
i ^e	/ɪ:/	cieški	[c'i ^e šk'i]	[ts'ɪ:ʃk'ɪ]	‘bieži’
î ^e	/î:/	īesti	[i ^e s't'i]	[i:s'tɪ]	‘ēst’
y	/u/	tymss	[tym:s]	[tuums:]	‘tumšs’
o	/ɔ/	voskums	[voskums]	[vɔskums]	‘olas dzeltenums’
ō	/ɔ:/	pōzīt	[pōz'it]	[pɔ:z'it]	‘pozēt’
ū	/u/	tūrpu	[tūrpu]	[turpu]	‘turp’
û	/û:/	īdūt	[idūt]	[idû:t]	‘iedot’
u	/ʊ/	suņs	[suņc']	[sʊnc']	‘suns’
u ^o	/u:/	tuorps	[tu ^o rps]	[tʊ:rps]	‘tārps’
û ^o	/û:/	sūopia	[sû ^o p'a]	[sû:p'a]	‘sāpe’

21 DIVSKANIS JEB DIFTONGS

aī	/ai/	raišu	[raiʃu]	[raiʃu]	‘jāšus’
aî	/aî:/	paīstīt	[paīs'it]	[paî:s'it]	‘mīstīt (linus)’
aū	/au/	kaūkuns	[kaūkunc]	[kaukunts]	‘kovārnis’

¹⁰⁴ Franču: Tikai kļūstot par mirušām, valodas iegūst nemirstību. Antuāns de Raviols, 1753-1801, franču rakstnieks un filozofs.

aû	/aû:/	šaûtra	[šaûtra]	[šau̯:tra]	‘bulta’
eī	/ei:/	geisma	[g ^j eisma]	[g ^j ei̯sma]	‘gaisma’
eī	/eī:/	keīlis	[k ^j eīl ^{is}]	[k ^j eī:ī ^{is}]	‘kails’
eū	/eu/	sev	[s ^j eū]	[s ^j eu]	‘sev’
eū	/eū:/	sev’s	[s ^j eūs]	[s ^j eū:s]	‘sevis’
īī	/iī/	miīlis	[m ^j iīl ^{is}]	[miil ^{is}]	‘mīlais’
īī	/iī:/	dziīst	[dziīst]	[dziī:st]	‘dzīst’
iū	/iu/	pliūškunāt	[pliūškunāt]	[pluškunā:t]	‘pliukšķināt’
iū	/iū:/	Liūzeniks	[liūz ^j eniks]	[liū:z ^j eniks]	‘Liuzeniks’
yū	/uu/	cyūka	[cyūka]	[tsuuka]	‘cūka’ ¹⁰⁵
yū	/uū:/	myūsu	[myūsu]	[muuū:su]	‘mūsu’ ¹⁰⁶
uī	/ui/	vuicās	[vuicā:s]	[vuitsā:s]	‘mācās’
uī	/uī:/	puīgs	[puīks]	[puī:ks]	‘zēns’
uū	/uu/	puūrs	[puūrs]	[puurs]	‘pūrs’
uū	/uū:/	uūdens	[uūd ^j ens]	[uū:d ^j ens ^j]	‘ūdens’
oū	/ou/	loūpīt	[loūp ^j īt]	[loup ^j ī:t]	‘mizot’
oū	/oū:/	koūtūs	[koūtūs]	[kōū:tū:s]	‘kauties’
oī	/oi/	voi, voi ta	[voī, voī ta]	[vōi, vōi ta]	‘vai, vai tad’

43 LĪDZSKAŅI JEB KONSONANTI

b	/b/	baba	[baba]	[baba]	‘ome’
b ^j	/b ^j /	best	[b ^j est]	[b ^j est]	‘rakt’
c	/ts/	caturtīs	[caturt ^j is]	[tsaturt ^j is]	‘ceturtais’
c ^j	/ts ^j /	kruūcia	[kruūc ^j a]	[krou̯:ts ^j a]	‘cinis’
č	/tʃ/	čuoļs	[čuo ^o ls ^j]	[tʃčuo:ls ^j]	‘cālis’
č ^j	/tʃ ^j /	čīpstīt	[č ^j īpst ^j īt]	[tʃī:ps ^j t ^j īt]	‘čiepstēt’
d	/d/	dratva	[dratva]	[dratva]	‘darvots diegs’
d ^j	/d ^j /	dīgs	[d ^j īks]	[d ^j ī:ks]	‘diegs’

¹⁰⁵ Divskaņu *ai, ei* otrā komponente *i* līdzīgi kā divskanī *īī* patiesībā ir *i* un vajadzētu rakstīt *aī, eī*, taču šī nianse sarežģī rakstību, bet neietekmē vārdu nozīmi, tādēļ orto-grāfijā atstāts burts *i*.

¹⁰⁶ Divskaņu *yū, yū* (*iū, iū*) lietojums vairāk raksturīgs lejaslatgaļiem. Augšlatgalē šajā vietā lieto analogiskus divskaņus *uū, uū*, piem., *muūsu cuiūka*, nevis *myūsu cyūka*. Bet ir daži gadījumi, kad šāda aizstāšana neder, piemēram, personvārdos *Liūzeniks, Kiūleniks* vai arī gadījumos, kad aizstāšana rada citu nozīmi. Piemēram, Augšlatgalē *pluiūškunāt* nozīmē ‘radīt šķidruma šļakatu skaņas’ un neko citu. Bet latviešu valodā (un līdz ar to arī atpakaļ latgaļu valodā) *pliuksķināt* nozīmes jau vairāk saistās ar plaukstu sišanu aplaudējot vai kādam pa dibenu ☺. Tādēļ nozīmju šķiršanai jālieto dažādi divskaņi.

f	/f/	fabrika	[fabrika]	[fabrika]	‘fabrika’
f ^j	/f ^j /	febraļš	[f ^j ebraļs]	[f ^j ebraʎs ^j]	‘februāris’
g	/g/	gapiiļa	[gapiiļa]	[gapiɭa]	‘dakšiņa’
g ^j	/g ^j /	geigala	[geigala]	[geigala]	‘gaigala’
h	/x/	hana	[hana]	[xana]	‘beigas, nāve’
h ^j	/x ^j /	heroīns	[h ^j eroīnc]	[h ^j eroints]	‘heroīns’
j	/j/	joūnis	[joūn ^j is]	[joū:n ^j is]	‘jauns’
k	/k/	kukšuns	[kukšunc]	[kukšunts]	‘krūka’
k ^j	/k ^j /	keirunāt	[keirunât]	[keirunâ:t]	‘kaitināt’
l	/l/	laimia	[laim’a]	[laim’a]	‘laime’
l̥	/ɬ/	ļounadyna	[loūnadyna]	[ɬounaduuna]	‘nelaime’
m	/m/	mutīt	[mut ^j īt]	[mut ^j īt]	‘traucēt’
m ^j	/m ^j /	miedītis	[mi ^e di ^j tis]	[mɪ:di ^j tis]	‘mēdīties’
n	/n/	nūst	[nūst]	[nū:st]	‘nost’
ŋ	/ɲ/	ŋaudīt	[ŋaud ^j īt]	[ŋaud ^j it]	‘ŋaudēt’
p	/p/	prass	[pras:]	[pras:]	‘gludeklis’
p ^j	/p ^j /	pīpia	[p ^j ip’a]	[p ^j i:p’a]	‘piepe’
r	/r/	pūrduļš	[pūrduļs ^j]	[purduʎs ^j]	‘puņķis’
r ^j	/r ^j /	reibeņas	[r ^j eib ^j eņas]	[r ^j eib ^j enas]	‘zīlenes’
s	/s/	susīt	[sus ^j īt]	[sus ^j it]	‘žūt’
s ^j	/s ^j /	puisjs	[puis ^j :]	[pois ^j :]	‘puisis’
š	/ʃ/	šāmāt	[šāmât]	[ša:mâ:t]	‘čamdīties’
š ^j	/ʃ ^j /	šībers	[š ^j ib ^j ers]	[ʃib ^j ers]	‘aizbīdnis’
t	/t/	tušņāt	[tušņât]	[tuʃnâ:t]	‘smagi elst’
t ^j	/t ^j /	tiest	[ti ^e st]	[ti:st]	‘test’
v	/v/	vucuns	[vucunc]	[vutsonts]	‘auns’
v ^j	/v ^j /	viīveļas	[viiv ^j eļas]	[viiv ^j eʎas]	krītamā kaite
z	/z/	zūoļa	[zū ^o ļa]	[zū:ʎa]	‘pļavas zāle’
z ^j	/z ^j /	zečas	[z ^j eč ^j as]	[zetʃas]	‘zeķes’
ž	/ʒ/	vazžycas	[vaʒ:ycas]	[vaʒ:utsas]	‘groži’
ž ^j	/ʒ ^j /	žēnba	[ž ^j eŋba]	[ʒeŋba]	‘precības’
dz	/dz/	dzonāt	[dzonât]	[dzɔnâ:t]	‘dzenāt’
dz ^j	/dz ^j /	dzīsmia	[dz ^j ism ^j a]	[dz ^j i:sm ^j a]	‘dziesma’
dʒ	/dʒ/	džyndžala	[dʒyndʒala]	[dʒuundʒala]	‘čig. pātaga’
dʒ ^j	/dʒ ^j /	dzieļš	[dʒ ^j i ^e ļs ^j]	[dʒ ^j i:ʎs ^j]	‘kuņģa slimība’

LATGAĻU MORFOLOĢIJA: RIETUMBALTU PRIEDĒKĻI

We are fighting with the language.
Ludwig Wittgenstein¹⁰⁷

Valodas morfoloģijas arsenālā viens no latgaļu valodas arhaisma un savdabības pierādījumiem ir daudzskaitlīgie latgaļu priedēkļi, ko latgaļi izmanto vārddarināšanā un ar kuru palīdzību izsaka daudz bagātāku jēdzienu un nozīmju klāstu, nekā tas iespējams latviešu valodā: līdztekus 16 latviešu lietotajiem priedēkļiem ir vēl 18 īpaši latgaļu prefiksi, kādu latviešu valodā vairs nav. Šis fakts pats par sevi rada daudz jautājumu, taču ar to atklājumi tikai sākas. Šo latgaļu valodas līdzekļu komparatīvā analīze, savukārt, noved pie vēl pārsteidzošāka atklājuma: izrādās, ka latgaļu etnocīds Latvijā pastāv nevis pats par sevi, bet ir vērīenīga starptautiska nozieguma sastāvdaļa. Patiesībā ir jārūnā par daudz lielākas etnolingvistiskas kopības – dzīvo rietumbaltu tautas etnocīdu, ko savās teritorijās apbrīnojami saskaņoti realizē divu valstu – Latvijas un Lietuvas valdības, un ko Latvijā sauc par latgaļiem jeb augšzemniekiem, bet Lietuvā – par litviniem jeb aukštaičiem.

REPRESĒTAIS RIETUMBALTU PREFIKSS

Zinot šo faktu, valodnieki un vēsturnieki atradīs arī citus pierādījumus, bet pirmais ķieģelis valodniecisko argumentu mūrī būs latgaļiem un litviniem kopējie rietumbaltiskie priedēkļi, ko šeit apskatīsim. Izrādās, ka Latvijas valodniecības aizliegtos specifiskos latgaļu prefiksus tādā pašā fonētiskā un morfoloģiskā izpildījumā un ar tādu pašu semantiku lieto arī Austrumlietuvas litvini jeb aukštaiči, kur tos, savukārt, ar tādu pašu sparū nīdē ārā Lietuvas valdība ar savu sulainisko valodnieku rokām. Tikai nevienā baltu valodu pētījumā vai mācību grāmatā jūs par šo faktu neatradīsiet ne pušplēsta vārda. Meklējot tālāk, atklāsies, ka latgaļiem un aukštaičiem ir ļoti daudz arī citas kopējas leksikas, un ka tieši tās leksiskās vienības, kuras latgaļiem un aukštaičiem izrādās kopīgas, kā par brīnumu netiek uzņemtas austrumbaltiskajās latviešu un lietuviešu literārajās valodās, bet to lietošana abās valstīs tiek apkarota ar nasamērīgiem naudassodiem. Sakritības ir pārāk uzkrītošas, lai tās sauktu par nejaušām. Tās pierāda, ka latviešu un lietuviešu akadēmiskā

¹⁰⁷ Angļu: Mēs cīnāmies ar valodu. Ludvigs Vittgenšteins, 1889 – 1951, ebreju izcelsmes filozofs, dzimis Austrijā, lielāko mūža daļu dzīvojis Anglijā.

valodniecība un politiskā elite patiesībā to visu ļoti labi zina, bet zinātniskos faktus, kuri norāda uz latgaļu un aukštaiču jeb litvinu tautu un valodu kopējo izcelsmi, slēpj apzināti, sniedzot pasaules sabiedrībai apzināti nepatiesu liecību par Baltijas tautām un to valodām.

Afiksācija, sevišķi - prefiksi jeb priedēkļi ir tik uzkrītoša baltslāvu valodu parādība, ka tai garām valodnieki nav varējuši paiet kopš lingvistikas pirmsākumiem. Īpaši tas attiecas uz jūdu-ģermāņu izcelsmes sveštautiešiem, kuri XIX gadsimtā nodarbojās ar baltu valodu formēšanu. Tā, A.Šleihers, taisot pirmo lietuviešu gramatiku¹⁰⁸, atrada par nepieciešamu vēltīt priedēkļiem atsevišķu nodaļu, kurā uzskaitīja lietuviešu valodas prefiksus un sniedza to nozīmju skaidrojumu. Viens no latviešu valodas tēviem - J. Endzelīns XX gs. sākumā prievārdiem un priedēkļiem vēltīja veselu disertāciju (Эндзелин, 1905-1906). XX gadsimtā baltu valodu priedēkļus ir pētījuši gan latviešu un leišu (pārsvārā) valodnieki - A.Breidaks (Брейдак, 1972), V.Mažulis (Мажулис, 1958), J. Paulausks (Paulauskas, 1957), E.Galnaitīte (Галнайтите, 1959), M.Sivickiene (Sivickienė, 1964), J. Dovidaitis (Dovydaitis, 1971), gan arī ārzemnieki Rietumos un Austrumos¹⁰⁹. Priedēklis ir viens no svarīgākajiem leksēmas semantiskajiem un gramatiskajiem modifikatoriem. Prefiksam piemīt svarīga funkcionāli semantiska īpatnība: tas kardināli maina vārdsaknes nozīmi un ļauj veidot jaunas nozīmju nianšes, piem., *dot-pārdot-izdot-nodot* u.tml. Līdz ar to prefikss līdztekus fleksijai ir viens no galvenajiem (un tajā pašā laikā noturīgākajiem) valodas bagātības un savdabības nodrošinātājiem. Jo vairāk kādā valodā ir priedēkļu (krievu valodā, piemēram, ir 70 priedēkļi), jo plašākas ir valodas lietotāju iespējas veidot savu runu bagātāku, niansētāku, precizāku. Tādēļ šajā vietā rodas pirmais lielais jautājums: kāpēc modernās lietuviešu valodas tēvs A.Šleihers savulaik nolēma leišiem atstāt tikai 15 priedēkļus: *ap(i)-, at(i)-, i-, iš-, nu-, pa-, par-, per-, pra-, pri-, su-, už-, be- (nebe-), te- (tebe-), ne-* (Schleicher, 1856), ja patiesībā dažādu novadu runātāji Lietuvā lieto daudz vairāk priedēkļu?¹¹⁰ Taisni tāds pats jautājums jāuzdod latviešu valodas tēviem - K.Mīlenbaham, J.Endzelīnam un mūsdienu

¹⁰⁸ Vācu oriģinālā nosaukums *Handbuch der litauischen Sprache*, pirmoreiz izdota Prāgā, 1856. gadā.

¹⁰⁹ Kopš XIX gadsimta vidus un līdz šai dienai par baltu valodām pastiprināti interesešas ne tikvien Maskavas un Pēterburgas universitāšu un ZA lingvisti (kuri pamatā, protams, nav krievi), bet arī Vācijas (S. Brauners, B.Vimers, L.A.Janda), ASV (H.D. Rinholms), Anglijas (L.Talmijs), Francijas (D.Paijārs, H.de Penanrosa) u.c. valodnieki. Ja Krievijas impērijas un vēlāk PSRS lingvistu interesi iespējams attaisnot (galu galā, dzīvojam vienā valstī), tad rietumnieku pastiprinātā interese izskatās visai dīvaina. Kas tur būtu ko noņemties ar divām štrunta valodiņām, kurās kopā runā labi ja 2-3 miljoni no 7 miljardiem? Būtu labāk pētījuši savas dzimtās valodas, kurās viņiem vismaz teorētiski ir iespēja kaut cik orientēties!

¹¹⁰ Mūsdienu lietuviešu literārajā valodā to ir vēl mazāk -12, jo Šleihera slavas mantiņnieki, rūpēdamies par to, lai lietuvietis nepārpūlētu savu atmiņu, arī priedēkļus *be- (nebe-), te- (tebe-)* un *ne-* ir atzinuši par neliterāriem un lietošanai nevajadzīgiem.

valodniekiem, kuri latviešu valodā arī ir atstājuši tikai 16 prefiksus: *aiz-, ap-, at-, bez-,caur-, ie-, iz-, ne-, no-, pa-, pār-, pēc-, pie-, pret-, sa-, uz-*¹¹¹, lai gan latgaļu valodā (kura taču arī esot latviešu valodas daļa!) to ir uz pusi vairāk. Kādēļ latviešu un lietuviešu literāro valodu arsenālā nav iekļauti visi tautā lietotie priedēkļi? Vai tas ir noticis Šleihera-Mīlenbaha-Endzelīna profesionālās ignorances dēļ? Bet varbūt abas jaunās valodas viņi padarīja primitīvākas ar nolūku? Kāds bija šis nolūks? Varbūt šis fakts liecina par kaut ko pavisam citu? Jautājums nav vienkāršs. Tāpēc pagaidām iepazīsimies ar šiem valodas faktiem un apdomāsim vienu lietu: ja reiz latgaļu valoda ir no latviešu valodas atvasināta izloksne, kā ļauži mēļo, tad kā tas varēja gadīties, ka “izloksnē” ir divreiz vairāk prefiksa formu, nekā pamatvalodā?

LATGAĻU UN LATVIEŠU KOPĒJIE 16 PRIEDĒKĻI

Papriekšu aplūkosim tos 16 prefiksus, kas sastopami tiklab latviešu, kā latgaļu valodā. Kreisajā pusē doti latviešu valodas lietvārdu un verbu piemēri; labajā – tādā pašā secībā – latgaļu valodas analogi.

aiz- , aizgalde; aizmigt	=	aiz - , aizgolda; aizmygt
ap- , apskāviens, apciemot	=	ap - , apskāviņš; apcimāt
at- , atgādinājums, atnākt	=	at - , atguodunajums; atīt
iz- , izsniegšana; iztīrīt	=	īz - , izsniegšana; izciinīt
pa- , paslēptuve; paglaudīt	=	pa - , paslāptuvia; pagluosīt
pret- , pretskats; pretstatīt	=	pret - , pretskots; pretstatīt
sa- , sabiedrība; saķert	=	sa - , sabīdrība; saguūt
bez- , bezcerība; ---	=	bez - , bezcerība; ---
uz- , uzdevums; ---	=	uz- , uzdavums; ---
pēc- , pēcpusdiena; ---	≈	pīec - , pīecpuždina; ---
caur- , caureja; caurdurt	≈	cour- , coureja; courdūrt
ie- , iesniegums; iemest	≈	ī - , īsnāgums; īsvīst
ne- , nelaime; neaiztikt	≈	na - , nalaimia; natrokāt
no- , nometne; noskumt	≈	nū - , nūmetnia; nūskumt
pie- , piedošana; piezvejot	≈	pī - , pīdūšana; pīguistīt
pār- , pārgalvis; pārlekt	≈	puor - , puorgalviņš, puorliekt

Šeit uzskatāmības nolūkā piemeklēti tādi atvasinājumi, kas latviešu un latgaļu valodā tiek darināti ar vieniem un tiem pašiem vai līdzīgiem priedēkļiem un nozīmē vienu un to pašu vai ļoti tuvus jēdzienus. Līdz ar to

¹¹¹ Turklāt tie visi sastopami tikai satiksmē, kā teica Endzelīns, ar lietvārdiem un īpašības vārdiem. Pie darbības vārdiem visi nemaz neder. Piemēram, ja ar priedēkļiem *caur-, pret-* latviski ir izdomāts kāds pusducis verbu (caurdurt, cauraust, caurlūkot; pretstatīt), tad ar tādiem priedēkļiem kā *bez-* un *pēc-* nekādi darbības vārdi nesānāk. Starp citu, J.Endzelīns šos četrus (un vēl noliegumu *ne-*) arī neuzskatīja par verba prefiksiem (Endzelīns & Mīlenbahs, 1939), tādējādi atstādams latviešu verbu darināšanai tikai 11 prefiksus.

šie piemēri ir tipiski latviešu valodai, bet nav tipiski latgaļu valodai. Totālas letonizācijas apstākļos XX gadsimtā visus jaunvārdus latgaļi ir bijuši spiesti pārņemt no latviešu valodas, nevis darināt paši „pēc savas valodas analogijas”, kā teica K. Mīlenbahs. Arī tos, bez kuriem varētu iztikt vai kuru veidošanai ir atbilstīgs latgaļu valodas materiāls. Jo Latvijā latgaļiem ir aizliegts attīstīt un zinātniskā līmenī kopt savu valodu. Caur latviskajām skolām, presi un nepieciešamību “atklātā satiksmē” lietot tikai latviešu valodu, latgaļiem ir uzspiestas ne tikai gatavas latviešu leksēmas, bet arī atsevišķi vārddarināšanas paņēmieni. Piemēram, mūsdienās latgaļa mutē *pret-*, *cour-* un *pīec-* jau dzirdami priedēkļa veidā, lai gan agrāk tie ir pastāvējuši tikai prievārdu *pret*, *cer* un *pīec* (*pret souli*, *cer mežu*, *pīec puždynu*) un apstākļa vārdu *preīfe* vai *pretiīmā*, *courīe* un *pīecūok* formā. Piemēram, latgaliski daudz loģiskāk skan nevis latviešu valodnieku sacerētais saliktenis *courdūrt* vai *courbroukt*, bet gan vārdu savienojums *prodūrt courīe*, *probroukt courīe*¹¹², tāpat daudz latgaliskāk skan vārdu savienojumi *pīec puždynu* un *stuodīt pretiīmā*, nevis letonisms *pīecpuždyna* un *pretstatīt*, lai gan latgaļi jau saka arī tā¹¹³.

¹¹² Ar priedēkli *caur-* (*cour-*) latviešu un latgaļu valodā ir saistīta kāda pikanta nianse. Latgaļu valodā letonisma *cour* vietā parasti lieto atvasinājumu ar latgalisko priedēkli *pro-*, kam viena no nozīmēm ir ‘caur-’, piemēram, *probroukšana*, *prošūšana*, *prokrysšana* – ‘caurbraukšana, cauršūšana, caurkrišana’. Lietvārds *caureja-coureja* latgaļu valodā ir teju vienīgais vārddarinājums ar šo priedēkli, kurš reāli tiek lietots, lai gan latgaliski šim procesam, kā zināms, ir daiļskanīgs sinonīms *plūūkas*. Varbūt tādēļ, ka arī Sanskritā “caureja, dizentērija” ir अतिसार *atisāra*, kur pie pilnīgas semantiskas atbilstības ir saklausāma arī fonētiska līdzība. Vārdnīcas piebilst, ka ar [*atisāra*] jāsaprot caureja kā “plūšana cauri” (salīdz. ar *sēre!*). Varbūt taisni te jāmeklē gan latgaliski latviskā apstākļa vārda *courīe*-‘cauri’, gan adjektīva *courejīs* -‘caurs’ etimoloģija? Zinot latviešu valodnieku “radošo pieeju” latgaļu valodas interpretēšanai, gandrīz nešauboties varam sacīt, ka “caurejas” nozīmi kāds no viņiem ir piešķīris latgaļu sieviešu dzimtes adjektīvam *coureja*, *courejuo*, kas nozīmē ‘caura, caurā’.

¹¹³ Šajā piemērā redzams, kā latgaļu adverbi *preīfe*, *pretiīmā*; *courīe* un *pīecūok* papriekšu tikuši latviskoti atbilstoši austrumbaltiskajai fonētikai: *preī*, *pretim*; *cauri*. Pēc tam asprātīgi latviešu valodas pigmalioni attapuši to īsās formas izmantot par latviskiem priedēkļiem *pret-*, *caur-*. Sākotnēji arī adverbu *pīecūok* viņi bija pārtulkājuši latviski: *pēcāk*. Taču šī forma nez kādēļ neiedzīvojas (latvieši tās vietā saka *vēlāk*) un aktīvajā valodā no tās palikusi pāri tikai īsākā forma *pēc* – tiklab prievārds, kā priedēklis, kurš savukārt sakropļota morfoloģiska svešķermeņa veidā tagad tiek uzspiests atpakaļ latgaļu valodai.

Starp citu, darinājumi ar šo priedēkļu palīdzību arī latviešu valodā vēl joprojām skan diezgan uzspīlēti, izrunāšanai neērti, un patiesībā mēs tos izmantojam reti. Turklāt ar priedēkļiem *pēc-* un *bez-* latviešu valodā iespējams darināt tikai lietvārdus un īpašības vārdus, bet darbības vārdi nemaz nesanāk. Ja šie prefiksi būtu kauls no latviešu valodas kaula, tā nevajadzētu būt. Ar pārējiem mēs taču bez grūtībām darinām visu vārdšķiru atvasinājumus no jebkuras saknes. Tādēļ, ka tie organiski iederas latviešu valodas fonētiskajā un morfoloģiskajā sistēmā. Šis ir vēl viens pierādījums tam, ka minētie priedēkļi, tāpat kā attiecīgie apstākļa vārdi, latviešu valodā papriekšu ir aizgūti no austrumbaltiskajai valodas sistēmai grūti “sagremojamās” latgaļu valodas.

Tāda pati situācija ar zemgaliski lietuvisko priedēkli *uz-* (liet.val. *už-*), kas latviešu valodā ir dabisks, bet latgaļu valodas sistēmā neiederas ne no fonētikas, ne morfoloģijas viedokļa. Tāpēc daži ar to darināti latviski lietvārdi – *uzdavums*, *uzmanība* latgaļu valodā puslīdz ieviesušies, bet verbi – ne par ko! Nozīmes, kuru izteikšanai latvieši izmanto priedēkli *uz-*, latgaļu valodā tiek izteiktas ar citu priedēkļu un vispār - ar citu valodas līdzekļu palīdzību. Tā, skolēnam skolotājs uzdevumu latgaliski nevis *uzdūd*, bet *īzdūd* vai *aizdūd*. Ar vārda “uzdevums” nozīmi tiek lietota idioma *aizdūt iz dvoru* – burtiski ‘uzdot uz mājām’. Arī strādniekam saimnieks vai darbu vadītājs senāk deva nevis uzdevumu, bet *īruodiva*, *paruodiva dorbu* vai *īdeva dzelu*. Un tās, kā redzam, jau ir pavisam citas leksiski semantiskas konstrukcijas, kas tomēr izteic to pašu “uzdevuma” nozīmi, tikai - niansētāku¹¹⁴.

Arī jēdzieni *uzmanība*, *uzmanīgīs*, ko mūsdienās latgaļi lieto ar to latviskajām nozīmēm, agrāk latgaļu valodā tika izteikti ar vārdiem *izmanība*, *izmanīgīs*. Taču latviešu valodas taisītāji šo leksēmu savulaik “ievilka nāsī”, iepakoja nedaudz atšķirīgā – latviskā semantikā, ar kuru caur latviešu valodu to uzspieda atpakaļ. Nu arī latgaļiem “izmanīgs” vairs nav gluži tas pats, kas “uzmanīgs”, tāpēc sanāk, ka mums vairs nav sava vārda, ar ko apzīmēt jēdzienu “uzmanība”, un nekas cits neatliek, kā pieņemt šo izrunai neērto darinājumu ar austrumbaltisko priedēkli “uz-”.

Šādā veidā par latgaļu leksikas sastāvdaļu mūsdienās kļuvuši daudzi jaunvārdi, kas radušies letonizācijas iespaidā pēdējā gadsimta laikā, lai gan ir vēl dzīvi arī latgaliski analogi, kas darināti ar citu priedēkļu vai pat citu valodas līdzekļu palīdzību. Piemēram, *pagalvis* latgaliski ir gan *pagaļvs*, gan *aizgaļvīns*; *uzlikt* – *īzlikt*; *pacelt* – *padcelt*; *pienākt* – *daīt*; *aizsniegt* – *dasnīegt*; vārda *aizmuguria* vietā biežāk lieto *pakaļa*; letonisma *apcīmāt* vietā – *īt gostūs*; *īšnāgums* vietā – *gruomata* vai *papiirs* u.tml.

18 ĪPAŠIE LATGAĻU PRIEDĒKĻI

Bez aplūkotajiem 16 prefiksiem, kas latgaļiem ir kopēji ar latviešiem, latgaļu valodā ir četri unikāli priedēkļi:

- da -**, *dasnīegšana* - ‘aizsniegšana’; *dadziūt* - ‘panākt’; *daāsts* - ‘apēsts līdz galam’;
pad -, *padkuri* - ‘iekuri’; *padmūt* - ‘samainīt’; *padcalts* - ‘pacelts’;
pro -, *provesšana* - ‘pavadišana’; *prolikt* - ‘aizlikt tālāk’; *prodzarts* - ‘nodzerts’;
roz -, *rozvaļņi* - ‘platas ragavas’; *rozlikt* - ‘atlikt’; *rozlikts* - ‘atvērts’.

¹¹⁴ Savukārt, substantīvi no verba *aizdūt* agrāk netika darināti. Naudas aizdošana (uz procentiem), un līdz ar to arī priedēkļa *aiz-* attiecīgā semantika ir jēdzieni no čuūļu morāles un valodas arsenāla. Latgaliski vārda *aizdūt* primārā nozīme ir ‘aizdot prom, izdot’, un tikai tad latviskā - ‘aizdot uz procentiem’.

Latviešu valodniecība par tiem nekā nevēlas zināt. Lietuviešu valodnieki tos gan zina, bet tūdaļ ieskaita rusicismos un tālākās sarunās neielaižas (Paulauskas, 1958). Patiesībā jautājums ir nopietnāks, un pie tā vēl atgriezīsimies. Visbeidzot, latgaļu valodā ir vērojama tāda unikāla parādība kā 14 (15) dubultpriedēkļi:

aiz-a- , <i>aizacepišanās</i> ‘aizķeršanās’;	<i>aizaguūt(-īs)</i> ‘aizķerties’;
roz-a - , <i>rozaskrišanās</i> ‘ieskriešanās’;	<i>rozagūozi(-īs)</i> ‘atgāzties’;
iz-a- , <i>izaglūobšanās</i> ‘izglābšanās’;	<i>izamozgāt(-īs)</i> ‘nomazgāties’;
ī-za- , <i>īzastūošānūs</i> ‘iestāšanās’;	<i>īzaveļt(-īs)</i> ‘ievelties’; ¹¹⁵
da-za- , <i>dazaguūšanās</i> ‘pieķeršanās’;	<i>dazabuūt(-īs)</i> ‘atrsties’;
na-za- , <i>nazavesšanās</i> ‘neveikšanās’;	<i>nazagribūt(-īs)</i> ‘negribēties’;
nū-za- , <i>nūzastūošānūs</i> ‘nostāšanās’;	<i>nūzanest(-īs)</i> ‘aizdrāzties’;
pa-za- , <i>pazanemšanās</i> ‘apņemšanās’;	<i>pazaviert(-īs)</i> ‘paskatīties’;
pī-za- , <i>pīzaliķšanās</i> ‘pieliekšanās’;	<i>pīzaceļt(-īs)</i> ‘piecelties’;
pro-za- , <i>prozamūšanās</i> ‘pamošanās’;	<i>prozadzert(-īs)</i> ‘nodzerties’;
puor-za- , <i>puorzaceļšanās</i> ‘pārcelšanās’;	<i>puorzaviert(-īs)</i> ‘apskatīt visu’;
sa-za- , <i>sazastūošānūs</i> ‘sastāšanās’;	<i>sazasveicunāt(-īs)</i> ‘sasveicināties’;
pad-za- , <i>padzaceļšanās</i> ‘pacelšanās’;	<i>padzataisīt(-īs)</i> ‘pakļūt apakšā’;
ap-sa- , <i>apsagrizšanās</i> ‘apgriešanās’;	<i>apsazist(-īs)</i> ‘nosmērēties’;
at-sa- , <i>atsasīšanās</i> ‘apsēšanās’;	<i>atsaviert(-īs)</i> ‘atskatīties’.

Kāds varbūt iebildīs, ka divus priedēkļus vārddarināšanā izmanto daudzas valodas, piemēram, krievu *nod-za-рядуть* ‘uzlādēt par jaunu’, vācu *aus-ver-kaufen* – ‘izpārdot’, lietuviešu *iš-pa-žinti* – ‘atziņties’. Arī latviešu valodā tādu ir daudz: *ne-pa-tikšanas*, *pret-aiz-sardzība*, *pār-ap-dzīvotība*, *pēc-ap-maksa*, *ie-pa-zīties*, *iz-pa-ļikt* u.tml., no kuriem lielāko daļu latviešu valodnieki gan uzskata par neliterāriem un kalkētiem un ieteic nelietot (Freimane, 1993). Par šo valodas parādību rakstīja jau J. Endzelīns un pat mēģināja skaidrot, kādos gadījumos notiek otrā prefiksa pievienošana (Эндзелин, 1905-1906). Daļa valodnieku uzskata, ka baltu valodās tās ir vācu leksēmu morfoloģiski-semantiskās kaļķas (Кожанов, 2013), un pieminētā vācu *aus-ver-kaufen*, kas latviski ir *iz-pār-dot*, lietuviski *iš-par-duoti*, krieviski – *рас-про-дать*, šo hipotēzi it kā patiešām apstiprina. Tomēr tā ir cita parādība, ko nedrīkst jaukt ar dubultpriedēkli. Divu priedēkļu lietojums arī latgaļu valodā pastāv pats par sevi: *na-pa-tykšanas*, *pret-aiz-sardzība*, *puor-ap-dzīvātība*, *pīec-ap-moksa*, *i-*

¹¹⁵ Priedēkļa **iz-a-**, **ī-za-** divi varianti gan tiek izrunāti vienādi, tomēr tiem ir atšķirīga semantika un morfoloģija. Tā, *izaglūobīs*, *izamozgātīs* nozīmē virzīšanos no iekšas uz āru (izmazgāties arī no dubļiem), kas atbilst priedēkļa *iz-* semantikai; savukārt, *īzastūotīs*, *īzaveļtīs* nozīmē pretēju procesu – darbību, kas virzās uz iekšu, un atbilst priedēkļa *ī-* (latviskā *ie-*) semantikai. Tātad faktiski tie jāuzskata par diviem dažādiem priedēkļiem.

pa-zīties, iz-pa-lik u.t.t. Te vienkārši dažādās kombinācijās tiek salikti kopā tie paši prefiksi, kas citādi lietojami arī atsevišķi. Un iegūtā derivatīva nozīme nav nekas cits, kā abu šo prefiksu nozīmju summa. Turpretī latgaļu dubultpriedēkļos mēs redzam, ka pirmā daļa ir kāds no latgaļu parastajiem priedēkļiem, bet otrā daļa *-a-*, *-za-*, *-sa-* atsevišķa prefiksa veidā nemaz nepastāv¹¹⁶. Tādā gadījumā - kas ir šī morfēma un kāda ir tās semantika?

DZŪKU – LATGAĻU DUBULTPREFIKSS

Pastāv versija, ka šī priedēklis sekojošā ne-saknes morfēma nav nekas cits, kā atgriezeniskais piedēklis, kurš nez kādēļ aizbēdzis no fleksijas un nostājies saknei priekšā. Tieši tāda parādība novērojama aukštaiču dialektā, piemēram, *da-si-godoti* (krievu: *догадаться*) – ‘attapt, iedomāties’, *raz-si-bušavoti* (krievu: *разбываться*) – ‘uzsākt trakošanu, iekaist trakošanā’ u.c. Jāatzīst, ka šo lietuviešu valodas pētnieku hipotēzi apstiprina arī latgaļu valoda: ar dubultpriedēkļiem darināti atvasinājumi patiešām izrādās atgriezeniski¹¹⁷. Taču jebkurā gadījumā tā ir tikai daļa no patiesības. Pirmkārt, neviens nav varējis izskaidrot, kādēļ aukštaiču un latgaļu valodā ir izveidojusies šāda unikāla parādība, un kāpēc tā itin nemaz nav raksturīga apkārtējām baltu un slāvu valodām¹¹⁸. Otrkārt, nav skaidrs, kā šo morfēmu tagad dēvēt.

¹¹⁶ Patstāvīgam prefiksam *-sa-* ir atšķirīga semantika, tādēļ dubultpriedēkļa sastāvā lietotā fonētiski analogiskā morfēma šeit izdalīta atsevišķi.

¹¹⁷ Te gan atkal varētu iebilst, ka mūsdienās latgaļu valodā vienlaikus ar dubultpriedēkli tiek lietotas arī atgriezeniskās fleksijas tiklab verbu (*-tīs*), kā adjektīvu (*-īs, -usiās*) un substantīvu (*-šanās*) formās, kas it kā runā pretī leisu valodas pētnieku hipotēzei. Šāds lietojums arī Ziemeļlatgalē, diemžēl, kļuvis par dominējošo. Līdz ar to uz latgaļu verba atgriezeniskumu norāda veselas divas morfēmas, kas neloģiski dublē viena otru. Tajā pašā laikā, tieši morfoloģiski-semantiskās konstrukcijas neloģiskums ir tas, kas mudina domāt, ka atgriezeniskās fleksijas te ir jaunlaiku letonizācijas dzirnakmens latgaļu valodas kaklā.

Paldies dievam, ne tikvien verbiem, bet arī substantīviem un adjektīviem latgaļu valodā līdztekus vēl aizvien pastāv arī latgaliskās paralēlformas, piemēram, *dazaguīšanās-dazaguīšana*; *dazaguvīs-dazaguīis*, *dazaguvusiās-dazaguvusia*, *dazaguvuītis –dazaguvuītis* ‘pieķeršanās; pieķēries, pieķērusies, pieķērušies’; *pazavieršanās-pazavieršana*; *pazavierīs-pazaviērs*, *pazavārusiās-pazavārusia*, *pazavāruītis-pazavāruītis* ‘paskatīšanās; paskatījies, paskatījusies, paskatījušies’.

¹¹⁸ Tā, mūsdienu jaungramātiķis, vācu valodnieks B.Vīmers, kurš pēdējo 10-15 gadu laikā, spriežot pēc publikācijām, ir kļuvis par vienu no Krievijā un Baltijā atzītākajiem “baltslāvu jautājuma” un slāvu-lietuviešu afiksācijas problēmu speciālistiem, šodien, XXI gadsimta sākumā, skaidrojot aukštaiču priedēkļu *raz-*, *pad-*, *da-*, *na-*, *za-* izcelsmi, tik vien zina pateikt, ka “pierobežas zona” dzīvojošie, lūk, uztverot baltu un slāvu valodu materiālu kā “kopēju leksisko morfēmu un afiksu avotu”, tāpēc šo parādību vajagot saukt par “valodisku simbiozi” (Wiemer, 2009). Jāvaicā: nu un tad? Viņš savā publikācijā neko neizskaidro, nepasaka neko jaunu, ko jau XIX gadsimtā nebūtu pauduši jaungramātiķi. Izrakstījies par šo tēmu gari un plaši, Vīmers nonāk pie tā paša

Apkārtējās austrumbaltu un slāvu valodās verba atgriezeniskumu izsaka sufikss, nevis prefikss. Ja tas nostāties saknei priekšā, tātad mums jau ir darīšana ar kaut kādu “atgriezenisko piedēkli”. Bet tādā gadījumā gramatikā jāievieš jauns jēdziens, jāmaina piedēkļa ierastā definīcija (Valodniecības pamatterminu skaidr. vārdnīca, 2007).

Visbeidzot: kāda ir šīs morfēmas semantika? Starp piedēkļu un piedēkļu daudzveidīgajām nozīmēm un funkcijām pastāv būtiska atšķirība. Prefikss kardināli maina saknes vai celma nozīmi (piem., dot-**nodot**-**sadot**), bet sufikss to vienīgi papildina, piešķirot tai papildus nozīmes nianses, piemēram, salīdzināmo pakāpi adjektīvu derivatīvos, vai jaunu emocionāli-ekspresīvu nokrāsu, piemēram, antroponīmu, substantīvu, adjektīvu deminutīvos (Бопо-нина, 2015) u.c. Piedēkļa uzdevums ir mainīt saknes pamatnozīmi, bet piedēklis to neaiztiek. Tātad, mainoties šī “mobilā afiksa” morfoloģiskajai pozīcijai, mainās arī tā funkcijas un semantika. Līdz ar to mēs vairs nevaram to saukt par piedēkli, lai arī “atgriezenisko”, jo tas vairs neatbilst patiesībai. Tātad šai parādībai vajadzīga sava definīcija, un šeit tiek piedāvāts jauns jēdziens – “dubultpiedēklis”.

Jo vairāk tādēļ, ka šai dzūkiski-latgaliskajai morfēmai patiešām piemīt ne tikvien gramatiskā (atgriezeniskuma), bet arī leksiskā semantika, kas realizējas savdabīgā veidā. Lai gan pašai savas atsevišķas nozīmes tai it kā nemaz nav, savienojumā ar vārda sakni un “pamatpiedēkli” šī morfēma veido jaunu nozīmi, kas vairs nav abu saliktna daļu nozīmju summa, bet gan kāda trešā nozīme, kas atšķiras no abu daļu atsevišķajām nozīmēm¹¹⁹. Turklāt ar dubultpiedēkļa palīdzību latgaļu valodā tiek izteiktas tieši specifiskas nozīmes ar detalizētām un smalkām niansēm, kurām latviešu valodā vārda nemaz nav. Dubultpiedēklis latgaļu valodā vajadzīgs, lai ar vienu vārdu izteiktu tādus jēdzienus, kuriem latviešu valodā nav sava vārda un nepieciešami veseli

atzinuma, ka visi minētie piedēkļi esot lietuviešu aizgūti no krievu valodas, taču nesniedz nekādus jaunus pierādījumus, kas šo viņa tautas brāļu aizsākto maldinošo meldiņu padarītu kaut drusciņ ticamāku. Acīmredzot vācu valodnieks B.Vīmers tāpat kā viņa priekšteči, būdams svešautietis, lietuviešu un krievu valodas un to runātāju mentalitāti pazīst nepietiekami, tāpēc nespēj saskatīt, ka šis apgalvojums ir vismaz diskutabls, lai neteiktu vairāk. Nav saprotams, kādēļ viņš vispār ir deldējis datora klaviatūru, to rakstot?

¹¹⁹ Iespējams, te mums ir darīšana ar parādību, ko definējuši franču valodnieki D.Paijārs, analizējot krievu valodas piedēkļu semantiku (Paillard, 2004) un H.de Penanrosa, pētot lietuviešu prefiksa *iš-* nozīmes. Runa ir par t.s. formālās shēmas (*Forme Schematique*) jēdzienu jeb tādu semantisku reprezentāciju, kura pati par sevi neatspoguļo nevienu konkrētu valodas vienības lietojumu, bet tajā pašā laikā atrodas katras tās nozīmes pamatā. Franču pētniece atrod, ka zināmos gadījumos piedēklis var būt par tādu kā relatoru (angliski: *qualifier*) – morfēmu, kura pati par sevi nav neatkarīga leksiska vienība, bet tajā pašā laikā nosaka attieksmes starp diviem leksēmas elementiem (pēc formulas X-R-Y), kur X ir verba elements, kurš tiek pakļauts determinācijai Y ar prefiksa R palīdzību (Penanros, 2010).

teikumi, jo jebkurš tulkojums ar vienu vārdu būs aptuvens un neprecīzs. Piemēram, *rozaspuorāt* jeb *rozaspuoratīs* nozīmē nevis vienkārši ‘sastrīdēties’ (tam tuvāks ir vārds *sazaspuoratīs*), bet ‘sastrīdēties tā, ka pēc tam veselu gadu vairs negribas satikties’; *apsadziīvatīs* nozīmē ‘nodzīvot kādā vietā pietiekami ilgi, lai šajā laikā iepazītu apkārtni, kaimiņus un sagādātu tālākai dzīvei nepieciešamās lietas un mantu’; *prozapīrkt* nozīmē ‘nopirkt nekvalitatīvu preci’ vai ‘samaksāt vairāk, nekā pirkums patiesībā ir vērts’; *pīzanemt* nozīmē ‘ar lielu apņēmību uzsākt kādu darbu vai kāda ietekmēšanu’; *dazataisiīs* nozīmē ‘pieklūt klāt kaut kam kārotam ar nolūku lietot to negausīgi’; *īzastruodatīs* nozīmē stāvokli, kad cilvēks ir pastrādājis pietiekami ilgi un smagi, bet izjūt gandarījumu par padarīto’ u.t.t.

Jāvaicā: kādēļ latviešu valodā nav tādu vārdu? Vai ne tādēļ, ka tādu jēdzienu vairs nav latvieša galvā? Tēlaini runājot, latgaļa domāšanas un valodas druvā labībai pa vidu vēl aug arī rudzupuķes un magones, kamolzāle un usne, lodā bitītes un kukainīši, bet latvieša domāšanas druvā vairs tikai rapsis vai kukurūza. Smalkākas nozīmju nianse no latvieša prāta jau ir izravētas – tieši ar mākslīgās primitīvās latviešu valodas palīdzību. Gluži kā intensīvajā lauksaimniecībā ar pesticīdiem un herbicīdiem iznīcināta visa pārējā dzīvā radība. Toties nacionālšovinisma kukurūza un mankurtisma latvānis aug triju metru garumā. Kas ir - tas ir; kas nav – tas nav! - kā teica dr-kā-Ulmanis.

LINGVISTISKĀ PRIMITĪVISMA METODE

Akadēmiskā baltistika, prātojot lingvistiskā primitīvisma garā, visas šīs parādības nosauc par slāvismiem vai morfoloģiski-semantiskajām kaļķām no krievu valodas. Raugoties diletantiski vai predisponēti, tāds iespaids, iespējams, var rasties, jo kopumā latgaliskās formas izklausās līdzīgas krieviskajām. Tā, latgaliskajam *rozalomatīs*, piemēram, ir precīzs semantisks analogs ‘*разругаться*’ (kamēr latviski tāda vārda nemaz nav, un tā precīzai iztulkošanai vajadzīgs salikts teikums); *apsadziīvatīs* krieviski precīzi tulkojams kā ‘*обжуться*’; *prozapīrkt* – ar ‘*прокупиться*’; *pīzanemt* – ar ‘*приняться*’ u.t.t. Taču, ieskatoties rūpīgāt, ieraudzīsim, ka krieviskie priedēkļi ir gan fonētiski līdzīgi, bet nebūt ne identiski. Tas – pirmkārt. Otrkārt, krievu valodā visas šīs nozīmes izteiktas ar vienu priedēkli; arī atgriezeniskā fleksijs, kā pienākas, ir vārda galā. Nekur neparādās latgaļu analogiem līdzīgie dubultpriedēkļi, piemēram, ‘*раз-о-ругаться*’ vai ‘*об-со-жуть*’, kā varētu gaidīt. Šādas morfoloģiskās konstrukcijas krievu valodā ir nonsenss. Tātad latgaļu (un arī aukštaiču) valoda šādu vārddarināšanas paņēmieni nevar būt pārņemusi no krievu valodas. Jo tāda tur nemaz nav. Un par morfoloģiskajām kaļķām tās saukt līdz ar to nav nekāda pamata.

Ciktāl šīs latgaliskās vārdformas varam saukt par semantiskiem aizguvumiem? Vārdu nozīmes pirmajos četros piemēros sakrīt, tas tiesa, taču izrādās, ka līdz ar to nozīmju sakritība ir beigusies. Tāpēc, ka forma *разругаться* jeb ‘salamāties līdz naidam’ krievu valodā ir, bet formas *распориться*, kas pēc

analoģijas varētu nozīmēt 'sastrīdēties līdz kautiņam' – vairs nav. Latgalisko *īzastruodatīs*, krieviski jātulko kā 'нарабатывать, отработать волю' – nozīmes līdzīgas, bet precīzas nav. Pēdējo latgalisko piemēru *dazataisiīs* arī krieviski, tāpat kā latviski, ar vienu vārdu iztulkot nav iespējams. Faktiski šeit mēs iegūstam to pašu rezultātu, ko savulaik ieguva A.Breidaks: lielākajai daļai latgalisko "slāvismu" krievu valodas semantiskie analogi tiek izteikti ar citiem valodas līdzekļiem. Kur tad te ir slāvismi un kur - semantiskie aizguvumi? Tie ir tikai šķietami! Slāvismi baltu valodās ik uz soļa rēgojas vienīgi lingvistiskā naivisma žanrā strādājošajiem baltu filologiem, kuri nekādi nespēj izrāpties no savas marksistiski-jaungramatiskās smilšu kastes. Viņu priekšstati par tautu un valodu attīstību balstās uz divām pseidozinātniskām teorijām - eiocentrismu un darvinismu jeb evolūcijas teoriju, kuras arī veido viņu vulgarizētos priekšstatus par baltslāvu valodām un visu IE civilizāciju. Viņiem indoeiropiešu vēsture Austrumeiropā sākas no brīža, kad gar Baltijas jūru dzīvoja kaut kādas "baltu tautas", kuras runāja kaut kādā "baltu pirmvalodā"¹²⁰, bet uz austrumiem dzīvoja slāvi, kuri arī jau runāja kaut kādā savā - senkrievu vai senslāvu valodā. Pirms tam – viņu izpratnē - te nekādu valodu nebija, un vienīgi Jahves gars lidinājās pār Baltijas jūras ūdeņiem. T.i., sākuma punktā baltisti pieņem par faktu, ka uzreiz bija kaut kādas gatavas (un atšķirīgas!) baltu un slāvu tautas un valodas, un tālāk tad nu mēģina izfantazēt, kā uz šo etnosu robežas savstarpēju kontaktu rezultātā valodas varēja abpusēji ietekmēties un iegūt kopējus leksiskus un morfoloģiskus elementus. Ar to viņu lingvistiskā komparatīvistika, diemžēl, beidzas. Ka baltu un slāvu valodu līdzīgo pazīmju pamatā varētu būt arī kādi citi mehānismi, tas viņiem neienāk prātā.

Leksikas aizgūšanu mēs patiešām novērojam: gan individuālā leksika, gan arī latviešu ūzuss, kā to dēvēja K.Brugmans¹²¹, ir pilns ar acīmredzamiem (tajā skaitā - nepamatotiem) aizguvumiem. Ar rusicismiem latviešu valodas komisija cīnās; ģermānismiem-romānismiem klanās. Taču, pirmkārt, runa ir tikai par leksiskiem aizguvumiem! Akadēmiskā valodniecība nevar uzrādīt nevienu piemēru, kur atšķirīgas valodas būtu savstarpēji pārņēmušas arī morfoloģiju. Otrkārt, ja šāds "leksikas apmaiņas" process starp kontaktējošiem etnosiem arī notiek, tas ir tikai viens no faktoriem, kuri gadsimtu gaitā ietekmējuši un noteikuši kaimiņu valodu pašreizējo stāvokli¹²². Un to nekādā

¹²⁰ Endzelīns & Co ar to visā nopietnībā iedomājās kaut ko vidēju starp mūsdienu leišu un latviešu valodām.

¹²¹ Ūzuss, no latīņu valodāas *usus* – 'pielietojums, paradums, likums' - visu valodas lietotāju pieņemts vārdu, formu, valodas konstrukciju lietojums. Citiem vārdiem, valoda, ko tauta runā. Jaungramatiķi ieviesa terminus *ūzuālais* (vispārējais) un *okazionālais* (individuālais) valodas lietojums.

¹²² Tipisks piemērs – kaimiņi lībieši, igauņi un somi, ar kuriem dzīvojam cieši blakus. Leksiskus aizguvumus no šīm valodām patiešām varam atrast latviešu un krievu valodās; tāpat kā indoeiropiešus - nosauktajās somugru valodās. Bet kurš var uzrādīt kaut vienu pārlicecinošu morfoloģijas aizguvuma piemēru? Kādēļ to nav? Baltijā mēs

gadījumā nedrīkst absolutizēt. Līdztekus ir risinājušies citi - senāki un vērienīgāki procesi, kurus valodnieki nedrīkst ignorēt.

ŠĪ BĪSTAMĀ ‘CILTŠKOKA DOMĀŠANA’

Uz vienu no tiem savulaik ir norādījuši indoeiropēistikas pionieri. Tāpēc mūsdienu “jaungramātiķi”¹²³ viņus nevar ieraudzīt ne acu galā. Rietumbaltisko latgaļu un augštaiču priedēkļu izcelsmes problēma ir pareizi atrisināma tikai baltslāvu pirmvalodas kontekstā. Pusotra gadsimta laikā šī tēze gan ir locīta deviņos gaņģos, eiocentristi, normānistu un citi vēstures viltotāji ir centušies to apmēlot un diskreditēt, taču praktiski visi valodnieki tā vai citādi nonākuši pie tās atzīšanas, neatkarīgi no tā, kā viņi katrs to iedomājās. A.Šleihers, kā zināms, runāja par visu indoeiropiešu kopējo pirmvalodu, taču kā lietuviešu gramatikas autors šo to saprata arī no baltu un slāvu valodām un uzskatīja, ka tajās ir “daudz vairāk kopīgo iezīmju, nekā atšķirīgo”; J.Endzelīns (Эндзелин, 1911) runāja par “baltslāvu vienības periodu” (*славяно-балтийская эпоха*); arī poļu valodnieks J.Rozvadovskis (Rozwadowski, 1912) uzskatīja, ka šajā periodā ir pastāvējusi vienota baltslāvu pirmvaloda (*прото-балтославянский язык*). Pat tādas odiozas figūras indoeiropēistikas vēsturē, kā Vj.Ivanovs (Иванов В.В., 1980), V.N.Toporovs (Топоров, 1997) un V.V.Martinovs (Мартинов, 1973), kuri proponēja slāvu pirmvalodas (*праславянский язык*) izcelšanos no baltu (!) valodām (Martinovs (1981) vispār skaidroja, ka protoslāvu valoda esot protobaltu valodas rietumu dialekts, kas pārveidojies kaut kāda “itāliska” substrāta ietekmē) līdz ar to atzina šādas “baltu valodu grupas” jeb “protobaltu valodas” pastāvēšanu. Tātad vienīgā pareizā pieeja baltu un slāvu valodu kopīgo iezīmju izcelsmes skaidrošanai būtu sākotnējs pieņēmums, ka tās ir, tēlaini runājot, vienas mātes divi bērni, kuri ir līdzīgi nevis tāpēc, ka dzīves laikā kaut ko aizguvuši viens no otra, bet gan tāpēc, ka savas kopējās iezīmes saņēmuši dzimšanas brīdī no kopējās mātes.

Citiem vārdiem, runa ir par A.Šleihera slaveno tēzi - *Stammbaum-Denken* jeb ‘ciltškoka domāšanu’. Protams, ka mēģinājumi praktiski rekonstruēt pašas “mātišķās” jeb “proto” valodu konkrētās formas, kā to vēlāk darīja arī pats Šleihers, viņa izaudzinātie jaungramātiķi un kā to dara Rietumu oficiālā

taču dzīvojam līdzās vismaz kopš 2000-1500.g.p.m.ē., kā uzskata mūsdienu vēsturnieki! Pēc B.Vimera & Co teorijas latviešu-igauņu, krievu-igauņu un krievu-somu pierobežas zonām sen vajadzēja kļūt par tādu pašu kopēju leksisko morfēmu un afiksu avotu un veidot tur pamatīgu “valodisku simbiozi”: Valkas un Ainažu latviešu izloksnēs, kā arī Karēlijas krievu izloksnēs vajadzēja būt vismaz ducim lietvārda galotņu (igauņu un somu valodās lietvārdam ir 14 locījumi, kamēr latviešiem -7, bet krievu valodā – tikai 6). Taču nekā tamlīdzīga tur, kā zināms, nav. Šis fakts pierāda, ka B.Vimera teorija par “valodisku simbiozi” baltu un slāvu pierobežas zonā ir tikai viņa paša subjektīvi un diletantiski prātojumi.

¹²³ Sk. nodaļu “Jaungramātiķu sātanisms”.

lingvistika vēl šobaltdien, ir apzināta jēdzienu jaukšana, *Stammbaum-Denken* idejas profanācija un vēstures falsifikācija. Šleiheriskā ciltskoka domāšana jeb *Stammbaum-Denken* nozīmē, ka ikviena pētījuma pamatā, pirms iekāvē jātū pieņemumam, ka divām līdzīgām valodām kādreiz ir bijusi kopēja pirmvaloda, un hipotēze vispirms jāpārbauda šādā griezumā. Tikai tad, ja ir iegūti pierādījumi, ka tās vai citas leksiski semantiskās vai morfooģiskās similitātes (angļu: *similar* – ‘līdzīgs’) pamatā noteikti nav bijusi kopējā pirmvaloda, varam sākt pētīt versiju par jaunāko laiku tiešiem aizguvumiem. Taču Rietumu oficiālā valodniecība šo metodi ignorē principiāli. Ir pienācis laiks uzdot tai jautājumu un pieprasīt atbildi: ar kādām tiesībām?

Ja kāda mācība vai metode tiek ignorēta tādēļ, ka tā izrādījusies maldīga, tas ir respektējams arguments. Tikai tādā gadījumā arhīvā ir jābūt mapītei ar metodes kļūdainības zinātniskiem pierādījumiem. Mūdienu “jaungramatiķiem”, kuri šodien ignorē G.V.F.Hēgeļa un V.fon Humboldta filozofijā balstīto A.Šleihera *Stammbaum-Denken* metodi¹²⁴, šādas mapītes nav! Tās kļūdainībai viņi simt gados, tāpat kā viņu priekšteči XIX gadsimtā, nav varējuši atrast itin nekādus pierādījumus. Vienīgais, ko jaungramatiķi ir darījuši kopš XIX gadsimta vidus un līdz mūsu dienām – gandrīz katrā savā publikācijā ir histēriski aprējuši šo vecgramatiķu tēzi un metodi vai “domāšanu”, kā viņiem dažreiz labpatīk to saukt. Turklāt, absolūti neargumentēti! Tāpat kā zagļi un bandīti pa lielākai daļai iesēdina sevi paši ar savu muldēšanu pratināšanas gaitā, tā jaungramatiķi savās bezgalīgajās publikācijās vairāk kā simt gadu laikā ir sevi pilnībā atmaskojuši, atklādami, ka viņiem nav nekādu argumentu pret A.Šleihera zinātniskās izpētes metodi – “ciltskoka domāšanu”, bet ir tikai kaislīga vēlme to noliegt. Turklāt nevis argumentēta zinātnieku valodā, bet emocionālai uztverei paredzētā tirgussievu stilā: tu man nepatīc, tādēļ es tev rādu pliku pakaļu¹²⁵.

¹²⁴ A.Šleihera tēze par diviem - evolūcijas un degradācijas posmiem valodas vēsturē tāpat kā dzīva organisma dzīvē ir variācija par G.H.V.Hēgeļa un V.fon Humboldta ideju, kuri līdzīgi visas cilvēces vēsturi salīdzināja ar dzīva organisma evolūciju.

¹²⁵ Tā, jau pieminētais mūdienu vācu valodnieks B.Vimers vienā no saviem nesena-jiem rakstiem burtiski pirmajā rindkopā atrod par vajadzīgu, tēlaini izsakoties, iespērt ar kāju G.V.F. Hēgelim, V.fon Humboldtam un A.Šleiheram: “Šleiheram /.../ pieder XIX gadsimta domāšanas apdvestais valodas vēstures salīdzinājums ar dzīvo organis- mu evolūciju (*Stammbaum-Denken*). Tāda domāšana, **protams**, ir sen sevi pārdzīvo- jusi” (Вимер, 2007). Raksta konteksts to itin nemaz neprasa, tāpat šis teikums tur iesprausts apzināti ar kādu konkrētu mērķi, kuram ar raksta pamattēmu var nebūt tieša sakara, un kuru prot atšifrēt tikai zinošie. Oponentu vai viņu ideju neargumentēta pazemošana akadēmiskās zinātnes publikācijās ir izplatīta parādība un atgādina paroli vai rituālu, vai reveransu kādas visuredzošas acs priekšā, ar kuru autori ikreiz aplieci- na savu verga lojalitāti šai slepenajai varai: redziet, es speru jūsu pretiniekiem, tāpat saprotiet, ka es esmu jūšējais! Ko šeit pasaka B.Vimers? Mēs saprotam, ka patiesība sevi pārdzīvot nevar, to var tikai kļūdaina domāšana, kuras maldīgums ir ticis atklāts un pierādīts. Tāpat autors rēķinās ar to, ka nekritisks vai steidzīgs lasītājs pēc šādas

Vienlaicīgi viņi ir atklājuši arī sava nozieguma (nepatiesās liecības) motīvus: G.V.F.Hēgeļa un V.Humboldta filozofija, A.Šleihera *Stammbaum-Denken* metode valodniecībā neizbēgami atmasko eirocenrisma un darvinisma šarlatānismu.

RIETUMU VALODNIECĪBAS MĒRKAĶA ASTES RUDIMENTS

Baltslāvu pirmvalodas pastāvēšanas faktu ir atzinis XIX-XX gadsimta autoritatīvāko valodnieku nospiedošais vairākums, kas dod pamatu tieši šo izpēti metodi uzskatīt par zinātnisku, pretstatā tukšvārdīgajiem prātojumiem par kaut kādu “valodisku simbiozi”, taču mēs redzam, ka pētījumos par aukštaiču (un latgaļu) nelietuviskajiem (un nelatviskajiem) priedēkļiem šī metode tiek ignorēta pilnībā. Tātad aukštaiču-latgaļu priedēkļu *raz-*, *pad-*, *da-*, *na-*, *za-* saukšana par aizguvumiem no slāvu valodām mūsdienās jau ir diletantisms. Vai arī – ļauprātība: autori gan zina, kāda būtu pareizā, zinātniskā izpēti metode, bet apzināti izdomā vai izvēlas nepareizo, lai ar saviem lingvistiskā primitīvisma žanrā radītajiem valodu “pētījumiem” maldinātu lasītājus un neļautu viņiem pašiem uziet pareizo atbildi.

Būdami nelabojami darvinisti un marksisti, baltistikas speciālisti uz mūsdienu baltu valodām raugās tikai no evolūcijas viedokļa. Viņi nesaprot vai nevēlas saprast, ka tiklab sabiedrību un tautu, kā valodu dzīvē gan evolūcija, gan degradācija un entropija notiek vienlaicīgi. Valodniekam jāprot atšķirt, kurā brīdī viņam ir darīšana ar vienu, kurā – ar otru procesu. Protams, ka latviešu, lietuviešu, igauņu, ukraiņu valodas, ivrīts un citi “ņūspiki”, kuri uz nelielu izlokšņu bāzes sacerēti tikai XIX gadsimta beigās, atrodas evolūcijas stadijā. XX gadsimtā, pateicoties dāsniem finansu ieguldījumiem, tie tika pilnveidoti: gramātiķi slīpēja fonētiskos un morfoloģiskos likumus; atbilstoši tiem leksikogrāfi šņākdami sacerēja jaunu leksiku un “cepa augšā” vārdnīcas, padarot šīs jaunās valodas leksiski bagātākas un iekšējo likumību ziņā – pre-

frāzes zemapziņā izsecinās, ka A.Šleihera ciltskoka domāšana ir muļķība, un vispār visi XVIII-XIX gadsimta domātāji bija muļķi, jo viņu domāšana ir sevi pārdzīvojusi. Tā nereti arī notiek. Cik būs tādu, kuri ievēros, ka B.Vimers šo apgalvojumu itin ne ar ko nav pierādījis un līdz ar to nav bijis tiesīgs apgalvot, ka *Stammbaum-Denken* jeb ciltskoka domāšana ir sevi pārdzīvojusi? To nevarēja pierādīt jaungramātiķi XIX-XX gadsimtā, to nevar viņu “slavas mantinieki” šodien. Ja Vimeram pašam tā šķiet vai viņa cunftes brāļiem gribas, lai tā būtu – tas ir cits jautājums! Bet kur ir objektīvie pierādījumi? B.Vimeram to nav. Šis fakts izskaidro, kāpēc autoram te vajadzīgs nevis uz kritisku uztveri orientēts zinātnisks stils, kurš pieprasa arī loģisku argumentāciju, bet gan emocionāli poētiski formulējumi, piemēram, “XIX gadsimta domāšanas apdvestais” (oriģinālajā krievu tekstā tieši tāpat - “*овеянное мышлением XIX века*”), “domāšana sevi pārdzīvojusi” u.tml. Tādējādi savu nepierādīto apgalvojumu autors cer iemānīt tai lasītāju daļai, kurai raksturīga tēlaina un emocionāla, bet tādat – nekritiska uztvere. Tādā gadījumā pārējiem valodniekiem, kuri tam nepiekrīt, ir tiesības prasīt no Vimeras publisku atvainošanās – savā un Hēgeļa-Šleihera vārdā.

cīzākas un konsekventākas. Tas viss ar masu mēdiju palīdzību tika grūsts tautās. Turpretī vecās, iznīcībai nolemtās valodas, kuras atstātas pašplūsmā un netiek attīstītas (kā latgaļu valoda) vai ar nolūku tiek mākslīgi degradētas (kā krievu valoda), pārdzīvo entropijas procesu. Un visa IE valodu saime, kā indoeiropiešu pirmvalodas turpinājums, ir tipisks entropijas piemērs¹²⁶. Mūsdienu valodnieki staigā uz baznīcu un tajā pašā laikā savā zinātniskajā darbībā proponē evolūcijas teoriju. Es aicinu visas konfesijas viņus par to nolādēt. Jo tādējādi viņi nodod gan cilvēka radītāju Dievu, gan mērķaķi, no kura cēlušies paši! Dievišķās radīšanas procesu viņi savā prātā iztēloties nespēj. Tāpēc viņi nespēj iztēloties arī to, ka pirms 1000 vai varbūt pat 500-600 gadiem mūsu senči tepat Latvijā un Lietuvā vēl runāja daudz sarežģītākā, no morfoloģijas un semantiski viedokļa nesalīdzināmi bagātākā, niansētākā valodā.

Patiesi, kā gan šādu tēzi lai pieņem baltu (un vispār – Rietumu) valodnieks, kurš domā, ka ir mērķaķa pēctecis, un sevi pašu uzskata par primāta evolūcijas augstāko virsotni? Tad nāksies atzīt, ka viņš nemaz nav “radības kronis”, un ka viņa senči – mērķaķi ir bijuši attīstītāki par viņu pašu!

Kamēr eirocentriskā, darvinistiskā Rietumu lingvistika un historiogrāfija neizoperēs no savām smadzenēm savu mērķaķa astes rudimentu, nav nekādu cerību, ka tās norāpsies no koka un kļūs par zinātnēm šī vārda īstā nozīmē.

PRET KO CĪNĀS LIETUVIEŠU VALODNIECĪBA?

Godprātīga valodu faktu salīdzināšana liek secināt, ka apskatīto latgaļu un aukštaiču īpatnējo priedēkļu līdzība ar krievu valodu nav radusies jaunāko laiku formālu aizguvumu rezultātā. Tās ir senās kopējās pirmvalodas formas. Apskatītie piemēri ir nevis morfoloģiski vai semantiski aizguvumi, bet gan mūsdienu latgaļu, aukštaiču (litvinu), krievu, baltkrievu līdzīgā domāšanas veida manifestācija un šo radniecīgo tautu pasaules uztveres fenomens, ko

¹²⁶ Ideja par evolūcijas un degradācijas posmiem cilvēces un valodas vēsturē, kā jau minēts, pieder G.V.F.Hēgelim. To aizstāvēja J.Grimms, V. Humboldts un pat A.Šleihers. Tās loģiskums ir acīmredzams ikvienam. Kamēr bērns (vai jebkurš dzīvs organisms) aug un pilnveidojas (vai arī kāds valstisks, nacionāls u.tml. veidojums tiek dibināts un veidots), šis process acīmredzami jādēvē par evolūciju. Bet evolūcija nav bezgalīga (šīs melīgās tēzes uztiēpšana ir viens no jūdaisma-marksisma-darvinisma viltus mācību stūrakmeņiem); evolūcijas posmam neglabjami seko degradācijas posms. Itin viss uz šīs zemes ir neglabjami pakļauts entropijai. Tādējādi, cilvēks kā indivīds vienas dzīves laikā paspēj pieredzēt abus posmus. Bet mūsdienu cilvēks kā bioloģiska būtne, kā suga - no fizisko un garīgo spēju viedokļa (kā arī cilvēce kopumā) šobrīd neapšaubāmi atrodas degradācijas stadijā. To pierāda daudzie pagātnes artefakti, kurus mūsdienu cilvēks nespēj ne nodublēt, ne pat izskaidrot. Taču šai idejai zvērīgi uzbruka jaungramatiķi: cilvēces un valodu vēstures procesu neesot iespējams salīdzināt ar dzīvu organismu. Kādēļ ne? To viņi nekā nav pierādījuši un pamatojuši. Vienkārši brēca – kā jau marksisti un darvinisti, ka nevar un – viss! Kāpēc? Tāpēc, ka šī tēze apgāj viņu pseidozinātnisko evolūcijas teoriju.

viņi aizguvuši nevis tiešā veidā viens no otra, bet gan visi vienlīdz - no saviem kopējiem senčiem. Lūk, kas ir īsteni kopīgs aplūkotojiem latgaļu un krievu valodu piemēriem! Tās ir senās semantiski-morfoloģiskās konstrukcijas, kuras modernajās austrumbaltiskajās latviešu un lietuviešu valodās neiederas arī tādēļ, ka latviešu un leišu valodu runātāji vairs nesaprot, kādēļ vajadzīga tāda morfoloģiska sarežģītība un semantiska niansētība, ja apmēram visu to pašu var pateikt primitīvāk un īsāk. Galu galā – parādīt uz pirkstiem! Primitīva valoda ir radījusi primitīvu domāšanu¹²⁷; primitīva domāšana primitīvizē cilvēka fizisko ķermeni.

Kādēļ baltu valodnieki Rīgā un Viļņā tik neganti vērsās pret šīm arhaiskajām rietumbaltu valodas formām lietuviešu un latviešu valodās, un tiecas tās iznīdēt? Ne tādēļ, ka tās būtu aplamas vai valodai nevajadzīgas - tauta, kā redzam, pie tām ietiepīgi turas, neraugoties uz visiem etnocīda pasākumiem. Tāpēc, ka valodniekiem tiek maksātas algas nevis par to, lai viņi mums atklātu un paustu patiesību par šajās valstīs dzīvojošo tautu un valodu patieso vēsturi, bet gan par to, lai viņi teorētiski nopamatotu rietumbaltu etnocīda politiku, ko metodiski un saskaņoti realizē abu šo valstu valdības. Baltu valodnieki ar policijas suņu dedzību ir okšķerējuši pa Lietuvas un Latvijas sādžām un sētām, uzlasot vismazākās valodu, folkloras un citu tautas garamantu drupačas. Taču ne tādēļ, lai tās saglabātu un vairotu, kā viņi saka. Bet tādēļ, lai tās iznīcinātu. Un to vietā atgrūstu mums atpakaļ līdzīgus, bet pašu izdomātus valodas, tautasdziesmu u.t.t. surogātus, no kuriem jau ir izkasītas visas nianse, kuras varētu kaut ko pastāstīt par mūsu patieso vēsturi.

Daudzi latgaļu valodas fakti, kurus mēs vēl varam noklausīties un dokumentēt pilnā apjomā, un salīdzināt ar kontaktējošo valodu analogiem, ļauj izteikt pieņēmumu, ka rietumbalti, pretēji oficiālās baltistikas apgalvojumam, nav izmiruši. Latvijā rietumbaltus pārstāv latgaļi, kuri savu valodu mutvārdos saglabājuši pilnā apjomā. Daugavas kreisā krasta rietumbalti, tie paši latgaļi, saukti par sēļiem¹²⁸, gan ir gandrīz pilnībā asimilējušies latviešos. Bet Lietuvas teritorijā, spriežot pēc kopējām parādībām latgaļu un augštaiču valodās, vēl ne gluži: augštaiči jeb litvini bija tā pati tauta, ko Latvijā saucam par latgaļiem. Protams, šai hipotēzei būs nepieciešami nopietnāki un plašāki augštaiču un latgaļu valodu komparatīvie pētījumi. Taču uzkrītošākās similaritātes varam aplūkot un izvērtēt jau tagad. Te burtiski ar pirmajiem

¹²⁷ Jau G.V.F.Hēgelis, vēlāk – K.Markss, F.Engelss u.c. formu un saturu uzskatīja par dialektiskiem pretmetiem, kuri pāriet viens otrā: ne tikai saturs ietekmē un maina formu, bet tikpat lielā mērā arī forma maina saturu.

¹²⁸ Etnonīms “sēļi” cēlies no teritorijas ģeogrāfiskajām īpatnībām - Sēlijas paugurvaļņa, kas šķērso Salas, Jaunjelgavas, Viesītes un Aknīstes novadus. Sasnkrita substantīvs *शैल śaila* burtiski nozīmē ‘pauguru valnis’. Nedaudz apjoetizējot, Sēliju varam tulkot par “kalnu zemi” vai “augšzemi”. Kurzemes hercogistes vācieši to, starp citu, arī dēvēja par Oberlandi. No šīs semantikas tautu selekcionāri savulaik atvasināja Aukštaitijas nosaukumu Lietuvā, bet XX gadsimtā Latvija latgaļu valodu sāka dēvēt par augšzemnieku izloksni.

piemēriem atklājas sekojoša tendence: kopīgas latgaļu un aukštaiču valodās izrādās taisni tās unikālās leksiskās un morfoloģiskās parādības, kuras Latvijas un Lietuvas oficiālā valodniecība un abu valstu valodas komisijas apbrīnojamā vienprātībā nevis kopj un saglabā, bet apkaro ar sevišķu niknumu, demonstrējot nelokāmu apņēmību iespējami drīzāk izdeldēt tās no tautu atmiņas¹²⁹.

Tā, L.Paulausks jau pieminētajā rakstā "Darbības vārdu priedēkļu funkcijas mūsdienu lietuviešu literārajā valodā", definējot izpētes priekšmetu, paziņo, ka analizēs tikai 12 "literāros" lietuviešu valodas priedēkļus, bet tipiskos aukštaiču priedēkļus *až(u)-, raz-, pad-* un *da-* un dzūku specifiskos prefiksus *na-* un *za-* pat neskatīs (Paulauskas, 1958). Jo tie esot aizgūti no krievu valodas, tāpēc atzīti par lietošanai nepieņemamiem¹³⁰. Tanī pašā laikā mēs redzam, ka tie visi ir arī latgaļu priedēkļi: *roz-, pad-, da-*! Ceturtais specifiskais latgaļu priedēklis *pro* – (lietuviskajā variantā - *pra-*) ir uzņemts lietuviešu literārajā valodā¹³¹. Nākamā aukštaiču un latgaļu valodu kopējā parādība afiksācijas kontekstā, pret kuru nežēlīgi cīnās Latvijas un Lietuvas

¹²⁹ Etnonīmi *latgaļi, litvini, aukštaiči* radušies acīmredzot tāpēc, ka rietumbaltu tautas atsevišķas daļas ilgstoši atradušās dažādu valstu sastāvā. Forma *latgaļi* ir visvecākā, sastopama senkrievu hronikās un darināta no PIE formas [*langala*] – ‘arāji, zemnieki’. *Aukštaiči* ir XIX gadsimta beigās izdomāts jaunvārds. Tā autori un fāni atsaucas uz vienīgo “dokumentu” – it kā Litvas lielkņaza Vītauta Dižā (latīņu: *Alexander Vitoldus*, 1350-1430) vēstuli Polijas karalim (Codex epistolaris Vitoldi, 1882), kas patiesībā ir Ļvovas arhivāra Antonija Prohaskas falsifikācija. Nekaidra pagaidām ir formas *litvini* izcelsme. Sanskritā tai nav viennozīmīga analoga, bet no jaunākām valodām nekāda etimoloģija vispār nav iespējama. Kopējās valodas un koptautas apzīmēšanai šajā grāmatā lietots jēdziens “rietumbalti”. Lai gan patiesībā tas jāsaprot plašāk: tādi paši rietumbalti bija arī senās Prūsijas u.c. tautas, par kuru valodu drošu ziņu nav.

¹³⁰ Citiem vārdiem, šos augštaiču valodas elementus L.Paulausks uzskatīja par lietuviešu valodai tikpat svešiem, kā internacionālistus *de-, eks-, in-, re-* u.c. modernos XX gadsimta aizguvumus no romāņu un grieķu valodām. Hipotēze par to, ka tie esot aizguvumi no slāvu valodām, nav pierādīta. Patiesībā tās ir arhaiskas un unikālas valodas parādības ne tikai baltu, bet visas IE vēstures kontekstā. Šādi valodu fakti sniedz pārliecinošu informāciju par mūsu kopējo vēsturi, tāpēc ir nenovērtējami kultūras pieminekļi, vērtīgāki par tūkstošgadīgiem cietokšņa mūriem. Tajā pašā laikā arhitektūras u.c. materiālos vēstures artefaktus Lietuvas un Latvijas valsts aizsargā, bet valodas pieminekļus iznīcina ar apskaužamu konsekvenci. Vai tas varētu būt nejauši - ja šo valstu vadītājus un zinātniekus patiešām interesē vēsturiskās patiesības noskaidrošana, nevis vēsturisku mītu sacerēšana?

¹³¹ Jāvaicā: ar ko gan tas atšķiras no priedēkļiem *raz-* un *pad-*, kuri tajā pašā laikā tiek dēvēti par rusicismiem un krituši nežēlastībā? Vai arī no lietuviski latviskā prefiksa *at-* (Dzikaras, 2011), kas ir daudz tuvāks savam krieviskajam analogam *om-* gan no fonētikas, gan semantikas viedokļa (Janda, 1986), taču nez kāpēc ir uzņemts literārajās valodās un netiek uzskatīts par rusicismu un skausts. Nemaz nerunājot par lietuviešu literārās valodas priedēkli *pri* – *prišti* – *привязать* - ‘piesiet’, kurš, kā redzam, ir absolūta fonētiska, morfoloģiska un semantiska krievu valodas kaļķa. Starp citu, latgaļu valodā tāda priedekļa nemaz nav.

valodu komisijas, ir unikālas morfoloģiski-semantiskas konstrukcijas - latgaļu-dzūku dubultpriedēkļi. Latvijas varas un valodniecības iestādes šo jautājumu ir atrisinājušas „kardināli”: ir paziņojušas, ka šādu valodas formu Latvijas teritorijā vispār nav. Tāpēc latvieši tās nemaz nezina, bet latgaļi tās drīkst izrunāt tikai pusčukstus aiz aizklātiem logiem. Līdz ar to latviešu valodniekiem par tādām lietām vairs nav pat mute jādzisina. Lietuvā šādas morfoloģiski-semantiskas konstrukcijas vēl šur tur tiek lietotas, tāpēc valodnieki tās apkaro savās publikācijās.

Bez apskatītajiem kopējiem preidēkļiem latgaļiem un aukštaičiem ir daudz kopēju vārdsakņu un atvasinājumu, un taisni par šī leksikas lietošanu lietuviešiem paredzēts naudas sods līdz 450 eiro (tāpat kā Latvijā – par latgaļu valodas lietošanu).

NEUZVARAMAIS LATGALISKI-AUKŠTAITISKAIS „DA-”

Patiesībā latviešu valodā tomēr ir aizķēries viens aukštaitiski-latgaliskā priedēkļa **da-** lietojuma piemērs: *da-būt, da-būšana*, tikai latviešu valodnieki to slēpj kā Pelnrušķīti un neatzīst par priedēkli¹³². „Īstens latvietis” to arī vairās mutē ņemt. Bet lietuvietis –ne! Izrādās, ka šo priedēkli joprojām plaši izmanto ne tikvien attiecīgo izloksņu runātāji, bet arī pilsētu publika (Завьялова, 2013). Valodnieku ieskatā tā ir neapzinīgo leišu pilsētnieku nenormētā leksika u.tml., taču viņi ir spiesti atzīt, ka tieši šis apstāklis principiāli atšķir priedēkli *da-* no tiem, kuri sastopami tikai dialektos. Jo šinī gadījumā vairs nav iespējams to vienkārši ieskaitīt pierobežā aizgūtajos ruscismos. Tāpēc par šo priedēkli šķēpi tiek lauhti vairāk kā simt gadus. Pirmajos lielajos lietuviski-latviskā nacionālšovinisma uzplūdus XIX-XX gadsimtu mijā (1917. gada Krievijas apvērsuma ģenerālmēģinājumā) lietuviešu literārās valodas veidotāji, taisni tāpat kā tagad, intensīvi cīnījās ar rietumbaltiskajiem valodas elementiem, kvalificējot tos par aizguvumiem no krievu valodas, tajā skaitā, pret priedēkli *da-*. To izdzirdēja čehu valodnieks A.Srba un 1911.gadā publicēja rakstu „Vai priedēklis *da-* patiešām jāuzskata par nelietuvisku?” (Srba, 1911), kurā pierādīja, ka tas ir baltisks valodas elements, nevis slāvisms. Taču šāda atziņa nesaskanēja ar Lietuvas saimnieku stratēģiskajiem plāniem, tāpēc 1958. gadā tika atrasts lietuviešu valodnieks V.Mažulis, kurš uzrakstīja rakstu „Priedēkļa *da-* izcelsme baltu valodās” un mēģināja pierādīt pretējo – ka tas esot aizguvums no slāvu valodām. (Ма-жюлис, 1958), lai gan pats bija spiests atzīt, ka lietuviešu un krievu valodā tam ir atšķirīga semantika. V.Mažūļa argumenti: 1) šāds priedēklis sastopams

¹³² Tādēļ, ka atzīšana radītu daudzus neērtus jautājumus par latviešu valodai tik neraksturīga vārddarināšanas līdzekļa izcelsmi un nonākšanu latviešu valodā, jo latgaliski (tātad – šīs valodas jaunākā formā) tas tiek izmantots ļoti plaši, bet latviski – tikai vienā gadījumā. Latgaļu valodā šī vārda pamatnozīme ir ‘atrast’, tikai pēc tam – latviskā ‘saņemt’.

Austrumlietuvā un Austrumlatvijā; 2) tādas formas nav vecajos lietuviešu tekstos un 3) nav attiecīga prievārda *da* - ir balstīti vienīgi uz faktu tendenciozu interpretāciju. Priedēkļa *da*- lokalizācija atspoguļo rietumbaltu apdzīvoto teritoriju, tāpēc šī valodas parādība tur arī sastopama, bet V.Mažulis šo faktu tendenciozi pasniedz kā "dialektus, kuros notiekot aktīvi kontakti ar slāvu valodām". Vecajos lietuviešu tekstos šīs parādības nav un arī nevar būt tāpēc, ka tie rakstīti latīniskotajā žmudīnu valodā vai arī žmudu valodas rietumaukštaitiskajā (austrumbaltiskajā) izloksnē, bet rietumbaltu valoda ir pavisam kas cits! Visbeidzot – neesot tāda prievārda. Nu un tad, ka nav? Tas vispār nav nekāds arguments!

Šos tendenciozos prātojumus 1972.gadā apgāza izcilais latgaļu un latviešu valodnieks A.Breidaks rakstā "Prievārda *da* un priedēkļa *da*- izcelsme baltu valodās", savu viedokli pamatojot ar apjomīgu faktu materiālu. Tā, A.Breidaks sameklēja 113 latgaļu verbos ar priedēkli *da*-, un izrādījās, ka puse krievu un baltkrievu analoģu ir izteikta ar pavisam citu priedēkļu palīdzību. Savukārt, attiecīgo latgaļu, krievu un lietuviešu analoģu semantikas salīdzināšana savā starpā parādīja, ka tā pa lielākai daļai nesakrīt (Брейдак, 1972). Baltu priedēkļa *da*- un slāvu priedēkļa *do*- ievērojamās semantiskās atšķirības (līdztekus fonētiskajām) ir labākais pierādījums, ka ne par kādu tiešu aizguvumu nevar būt ne runas. Taču A.Breidakam bija vēl citi pārliecinoši argumenti. Pirmkārt, Latvijā priedēklis *da*- ir sastopams arī XVI-XVII gadsimta tekstos, kas tapuši Zemgalē, un zemgaļus ir grūti turēt aizdomās par „aktīviem kontaktiem ar slāvu valodām”. Otrkārt, pēc Baltijas pievienošanas Krievijai XVIII gadsimtā krievu valodas lietošana Baltijā ievērojami pieauga, taču priedēkļa *da*-lietojums ne tikvien nepalielinājās, bet pat saruka.

Neskatoties uz to, joprojām atrodas valodas „speciālisti”, kuri A.Srbas, A.Breidaka pierādījumu argumentētību izliekas neredzam, bet V.Mažula rakstu atrod par „ļoti argumentētu” (Кожанов, 2013). Zinātnieks, kurš redz tikai to, ko pats grib redzēt, bet pārējos faktus ignorē, ir diskvalificējams.

VALODAS KOMISIJA VAI VALODAS INKVIZĪCIJA?

Šajā kontekstā īpaši odioza ir Lietuviešu valsts valodas komisijas nostāja. Izlikdamies nezinām, ka V.Mažula tēzi par priedēkli *da*- kā aizguvumu no slāvu valodām ir atzinusi par kļūdainu vai vismaz strīdīgu lielākā daļa mūsdienu valodnieku, lietuviešu valodas komisija to ne tikvien turpina pasniegt kā pierādītu patiesību, bet uz šīs tēzes pamata visus atvasinājumus ar *da*- ir nodēvējusi par rupjām valodas kļūdām un par to lietošanu piedraud tautai ar lielu naudas sodu (VLKK, 1998). Interneta vietnē "VLKK" izvietots Lietuvas VVK 1998. gada lēmums Nr.68 ar pielikumu "*Didžiųjų kalbos klaidų sąrašas*", tātad, nevis vienkārši lielu, bet - 'milzīgu valodas kļūdu saraksts', par kuru pieļaušanu saskaņā ar Lietuvas Administratīvo pārkāpumu kodeksu lietuvietim draud naudas sods līdz 450 eiro!

Labticīgs lasītājs var nodomāt, ka tādējādi lietuviešu oficiālā valodniecība rūpējas par savas valodas tīrību, labskanību u.t.jpr. Valodas kļūdu sarakstā ietvertās leksikas rūpīga analīze mudina izdarīt pretējus secinājumus, kas sākotnēji izskatās visai paradoksāli.

Veltot „kļūdainajai” leksikai tik lielu uzmanību, Lietuvas valdība līdz ar to ir atzinusi, ka Lietuvas tauta šo leksiku nebūt neuzskata par kļūdainu un atmetamu, bet uztver kā lietuviešu valodas sastāvdaļu, atrod par pietiekami labskanīgu un aktīvi lieto. Šādu nostāju pārstāv 3 miljoni Lietuvas iedzīvotāju vai vismaz puse no viņiem. Tanī pašā laikā par kļūdainu un aizliedzamu to atrod tikai ducis valodnieku, kuri savu neargumentēto viedokli uzspiež trim miljoniem.

Lietuvas valdības apkaroto valodas “kļūdu” sarakstā ietvertas ap 1500 (!) lietuviešu valodas vienības! Šis cipars ir šokējošs! Kā vienā senā un dzīvā valodā var pēkšņi rasties tik daudz kļūdainu formu? Pēc speciālistu atzinuma 1500-2000 vārdu jau ir vidējs sarunvalodas leksikas apjoms (Как оценить свой словарный, 2013), ar kura palīdzību iespējams brīvi izskaidroties attiecīgās valodas vidē. Sanāk, ka lietuviešu akadēmiskā valodniecība tiecas iznīcināt veselu lietuviešu valodas segmentu sarunvalodas leksikas apjomā. Šie cipari paši par sevi liek domāt, ka te kaut kas nav kārtībā. Saliekot līdzās 1500 valodas kļūdas un 450 eiro sodu par to lietošanu, neviļus nāk prātā doma, ka patiesībā aiz valodas kļūdu labošanas lozunga oficiālā lituānistika izrēķinās ar kaut kādām ļoti plašām (un tātad - senām) valodas parādībām, kuras tai kaut kāda iemesla dēļ nav pieņemamas. Tādā gadījumā varbūt ir pienācis laiks nomainīt nosaukumu “Lietuvas Valsts valodas komisija” pret precīzāku – “Lietuvas valodas inkvizīcija”?

Kādu tad leksiku īsti nevar acu galā ieraudzīt Lietuvas politiķi un valodnieki? Šī raksta ietvaros mēs nevaram izanalizēt visu “dižājo kļūdu” sarakstu, taču arī mūsu tēmai atbilstošo priedēkļa *da-* derivatīvu aplūkošana ļauj izdarīt visai pamatotus secinājumus par Lietuvas valodnieku īstajiem mērķiem, kurus viņi slēpj aiz valodas “kļūdu labošanas” lozunga.

Nepareizs liet. lit. v. lietojums	Tulkojums latviski	Precīzāks tulkojums krieviski	Latgaļu semant. analogs	Latgaļu fonēt. analogs	Tulkojums latviski
dabēgti	pieskriet	добежать	<i>daskrīt</i>	<i>dabēgt</i>	aizbēgt līdz
dadēti	pielikt klāt	докласть	<i>dalikt</i>	<i>dadiet</i>	piebēt klāt
-”-	-”-	додать	<i>dadūt</i>	<i>dadūt</i>	piebūt klāt
dadirbti	pabeigt darbu	до-работать	<i>dadarīt</i>	<i>dadarīt</i>	pabeigt darbu
daeiti	aiziet līdz	дойти	<i>daīt</i>	<i>daīt</i>	aiziet līdz

daēsti	beigt ēst	доесть	<i>daīest</i>	<i>daīest</i>	apēst pēdējo
daleisti	pielīst	долезть	<i>daliīst</i>	<i>daliīst</i>	pielīst
da-mokēti	pie-maksāt	доплатить	<i>damoksāt</i>	<i>damoksāt</i>	pie-maksāt
dapilti	pieliet klāt	долить	<i>dapildīt</i>	<i>dapildīt</i>	pieliet klāt
(dār) ipilti	vēl ieliet	долить	<i>vīeļ ilīt</i>	<i>ipildīt</i>	iepildīt
darašyti	vēl pielikt	добавить	<i>dabuvīt</i>	<i>dabuvīt</i>	pielikt vēl
dasiekti	aizsniegt	досягнуть	<i>dasnīegt</i>	<i>dasnīegt</i>	aizsniegt
dasipro-tēti	saprast	допонять	<i>dasa-prast</i>	<i>dasaprast</i>	izprast līdz galam
davesti	novest līdz	довести	<i>davest</i>	<i>davest</i>	novest līdz galam
neda-kepeš	neizce-pies līdz galam	недопёк-шийся	<i>nadaza-cepīs</i>	<i>nadaza-cepīs</i>	neizce-pies līdz galam
neda-keptas	neizcepts līdz galam	недо-печён	<i>nada-caps</i>	<i>nadacaps</i>	neizcepts līdz galam
neda-kepta	neizcepta līdz galam	недо-печена	<i>nada-capta</i>	<i>nadacapta</i>	neizcepta līdz galam
neda-muštas	nenogalināts līdz galam	недо-битый	<i>nada-systs</i>	<i>nadamušīts</i>	nenogalināts līdz galam

Aizliegto vārdu atzīšana par valodas kļūdām rada izbrīnu, pirmkārt, jau tādēļ, ka tie visi ir pietiekoši labskanīgi, lietuviešu valodas fonētikai un morfoloģijai atbilstoši darinājumi, un no šī viedokļa to kļūdainība ne ar ko nav pierādīta.

Otrkārt, tie ir neaizstājami no semantikas viedokļa, jo apzīmē tādas jēdzienus, kuru izteikšanai mūsdienu lietuviešu un latviešu valodās nav atsevišķu vārdu. Tos vienkārši nav ar ko aizstāt. Valodnieku piedāvātie alternatīvie varianti sastāv nevis no viena, bet vairākiem vārdiem, piemēram, *daēsti* vietā lietuvietim tagad jālieto *baigti ēsti* – ‘beigt ēst’, *dadīrbti* vietā – *baigti dīrbti* – ‘beigt strādāt’; *dadēti* vietā – *dār jēti* – ‘vēl ielikt’ u.t.t., līdz ar to ir neracionāli un runātājam aprūtināši. Taču arī ar diviem vārdiem izteikti jēdzieni tik un tā nav skaužamo leksēmu semantiski analogi, bet izsaka to nozīmes tikai

daļēji. Tātad jāsecina, ka tiek iznīcināti labskanīgi, precīzi, semantiski ietilpīgi vārdi, kuru nozīmju precīzai izteikšanai lietuviešu valodā citas tikpat precīzas leksēmas nemaz nav iespējams piemeklēt. Jāvaicā: kādu mērķu vārdā? Kur te loģika?

Vairumā gadījumu priedēkļa *da-* vietā Lietuvas valodnieki ieteic izmantot tās pašas saknes atvasinājumus ar priedēkli *pri-*: *dabēgti* vietā – *pribēgti*; *daeiti* vietā – *prieīti*; *davesti* vietā – *privēsti* u.tml. Šīs leksēmas semantiski ir gan visai līdzīgas, taču – nebūt ne analoģiskas. Tātad atkal jāuzdod tas pats jautājums: vai ir loģiski atteikties no labskanīga un precīza vārda lietošanas, ja vietā nemaz nav ko likt?

Uz šo piemēru fona pavisam absurdi izskatās lietuviešu valodnieku apgalvojums, ka, skaužot priedēkli *da-*, viņi cīnoties ar aizguvumiem no slāvu valodām. Lai nu kas, bet tieši lietuviskais priedēklis *pri-* un krieviskais *npu-* ir fonētiski un semantiski dvīņubrāļi, kuri par tādiem pārvērš arī attiecīgos atvasinājumus: *pribēgti* = *npубежать* – ‘atskriet’, *prieīti* = *npуīmu* – ‘atnākt’, *privēsti* = *привести* – ‘atvest’. Taču tavu brīnumu! Priedēkli *pri-* lietuviešu valodas eksperti nez kāpēc neieskaita aizguvumos no slāvu valodām! Gribētos sagaidīt no Lietuvas VVK motivētu skaidrojumu, kādēļ vienus valodas elementus lietuviešu valodas eksperti ir ieskaitījuši apkarojamās valodas kļūdās, bet citus – taisni tādus pašus – par kļūdām neuzskata.

Lietuvas VVK lēmumu raksturo acīskrītoša nekonsekvence un loģikas trūkums apkarojamo un lietošanai atstājamo vārdformu izvēlē, kas parāda, ka priedēkļa *da-* derivatīvu ieskaitīšanai valodas kļūdās patiesībā nav nekā kopēja ar oficiāli deklarējamo iemeslu – to „slāvisko izcelsmi”. Vēl aizdomīgāka ir Lietuvas VVK tieksme aizliegt šīs vārdformas par katru cenu, par spīti to morfoloģiski-semantiskajai unikalitātei, pat neraugoties uz to, ka viņiem nav citu vārdformu, ko likt vietā, un līdz ar to valodnieki ar šādu aizliegumu lietuviešu valodu ir sabojājuši, nevis uzlabojuši. Šie fakti vedina domāt, ka Lietuvas VVK speciālistu rīcību ir noteikuši nevis iestādes oficiālajās deklarācijās atspoguļotie valodas kopšanas mērķi un uzdevumi, bet kāda cita, no tautas slēpjama loģika, kāds slepens motīvs, kura dēļ viņi ir apņēmušies izdeldēt no lietuviešu atmiņas tieši šo lietuviešu valodas leksikas daļu.

Pret ko patiesībā cīnās, ko tik izmisīgi apkaro mūsdienu Lietuvas valdība un valodnieki? Pēc kāda principa viņi izvēlas aizliedzamos lietuviešu valodas faktus? Atbilde kļūst redzama, ja aplūkojam tabulas 4. un 5. ailīti: izrādās, ka akadēmiskās baltistikas nīstās lietuviešu valodas formas vienlaicīgi ir arī latgaļu valodas formas! Šādā kontekstā tās vairs nav iespējams vienkārši ieskaitīt lietuviešu valodas dialektismos un diletantiski izskaidrot ar “valodisku simbiozi baltu un slāvu pierobežas zonā”. Identisku valodas parādību pastāvēšana divās valodās, kuras jau pustūkstoti gadu ir teritoriāli šķirtas, liecina par to, ka latgaļi un aukštaiči jeb litvini ir viena – rietumbaltu tauta. Un ka tā vēl joprojam ir dzīva, neraugoties uz gadsimtu ilgo etnocīda politiku. Lūk, kas patiesībā apvieno lietuviešu valodas „dižājo” kļūdu sarakstā iekļaujamo leksiku! Lietuviešu Valsts valodas komisija iznīcina pierādīju-

mus. Tēlaini runājot, dedzina dokumentus. Vai kāds ir redzējis, ka darītājs iznīcinātu savu cildenu darbu pierādījumus? Nē, to neviens nedara! Iznīcina tikai noziegumu pierādījumus. Tātad suns zina, ko ēdis.

LATGAĻU – AUKŠTAIČU PROBLĒMA JEB BUMBA AR LAIKA DEGLI

No šī viedokļa viņu rīcība beidzot kļūst loģiska un izskaidrojama! Aukštaiču un latgaļu valodu kopējā leksika, identiskas vai ļoti līdzīgas morfoloģiskās, semantiskās konstrukcijas u.c. kopējie valodas elementi nepārprotami norāda uz to, ka aukštaiču un latgaļi, iespējams, vēl pavisam nesen bija vienas valodas runātāji, turklāt šī valoda ievērojami atšķīrās no austrumbaltiskajām lietuviešu un latviešu valodām ne tikai leksikas, bet arī fonētikas, morfoloģijas līmenī. Tātad jārunā par vienu tautu. Bet šī atziņa nekādi nesaskan ar oficiālo vēsturisko mītu, kuru pirms simt gadiem, impērisku tieksmju vadīti, pasludināja Lietuvas un Latvijas dibinātāji, lai attaisnotu šīs rietumbaltu tautas apdzīvoto teritoriju sagrābšanu un kolonizāciju. Šajā mītā dzīvās rietumbaltu – aukštaiču (litvinu) un latgaļu valodas tika pasludinātas par latviešu un lietuviešu valodu dialektiem, no kuriem latgaliskais esot izveidojies uz latviešu visdusdialekta, bet austrumaukštaitiskais – uz rietumaukštaitiskā jeb Viduslietuvas dialekta bāzes. Taču šajā gadījumā iznāk, ka tā pati izloksne, kas „skaņu mijas” u.c. fonētisko un morfoloģisko likumu iespaidā no Vidzemes latviešu valodas izveidojusies Latgalē, kā to proponē latviešu valodniecība, ir no tās pašas latviešu valodas izveidojusies arī ... Dzūkijā! Kā tas iespējams? Sevišķi, ja atceramies, ka latgaļiem un aukštaičiem pa vidu kopš 1562. gada vairāk kā divus gadsimtus bija necaurstaigājamā latviskā Kurzemes hercogiste, kurā latgaļu – litvinu valodas vairs nav. Tas iespējams tikai vienā gadījumā: ja oficiālais baltu vēstures mīts ir meli. Lūk, pēc kāda principa Lietuvas VVK izvēlas valodas parādības, kuras ieskaita valodas kļūdās un tiecas iznīcināt, izplēst no lietuviešu valodas, nevaicoties no drakoniskām metodēm! Katra dzīvā un tautā lietotā leksēma, kas aukštaiču un latgaļu valodās izrādīsies identiska vai līdzīga, būs nagla pseidozinātniskā vēsturiski-lingvistiskā mīta zārkā.

Vēsturiskais mīts, kurš aukštaiču un latgaļu tautas dēvē par neesošām, protams, ir reti cinisks, bet jāatzīst, efektīvs: nav tautas - nav problēmu! Lietuviešu un latviešu okupācijas varām tas ļāva rīkoties tā, it kā no juridiskā viedokļa Latgales un Aukštaičijas teritorijas uz okupācijas brīdi būtu bijušas tukšas. Ka tie daži lietuvji un latvji, kas Aukštaičijā un Latgalē dzīvoja 1917.-1918. gados, arī bija vienīgie teritorijas saimnieki, kuru tiesībām no valsts viedokļa jāpievērš uzmanība. Bet ar latgaļu un aukštaiču jeb litvinu interesēm un tiesībām nemaz nav jārēķinās. Jo viņu taču nav!

Politikā atrada korumpēties gatavus valodniekus, kuri pasaulei sniedza apzināti nepatiesu liecību, ka rietumbalti esot izmiruši. Šādu pozīciju viegli

paskaidrot arī pasaules sabiedrībai: kādam Van der Stūlam¹³³ būs luste rakties pa mūsu iekšējām attiecībām, ja mēs paši veselu gadsimtu tās nevaram atšifrēt un definēt? Patiesībā problēma bija un ir: joprojām dzīvie latgaļi un aukštaiči (litvini) un viņu senā valoda, kas sagrauj šo mītu kā kāršu namiņu! Tāpēc tika nolemts šo valodu noliegt visiem spēkiem, bet tautu iznīcināt ar asimilācijas metodi.

Un te nu maskas krīt! Lietuvas un Latvijas vadošās politiskās un zinātniskās elites saskaņotā rīcība aukštaiču un latgaļu etnocīda projekta realizācijā rāda, ka patiesībā lietuviešu un latviešu valodnieki ļoti labi zina, ka latgaļi un aukštaiči ir joprojām dzīvie rietumbalti. Zina arī, kur viņi dzīvo, un kā skan viņu valoda. Bet nepatiesu liecību par to, ka rietumbaltu tautas un valodas ir izmirušas, visai pasaulei sniedz apzināti. Un katrs savā valstī saskaņoti un konsekventi realizē kopīgu noziegumu - šīs tautas etnocīdu. Latgaļu valodu latviešu valdībai un valodniekiem izdevās lokalizēt tikai latgaļu vidē un visas neletonizējamās latgaļu formas izslēgt no latviešu valodas XX gadsimtā. Piemēram, R.Blaumanis u.c. latviešu literāti XIX-XX gs. mijā vēl tiecās aplatviskot latgaļu rietumbaltiskās konstrukcijas¹³⁴, bet nākamo paaudžu latviešu valodnieki un literāti no tām pilnībā atteicās. Viņu kolēģi - lietuviešu valodnieki to acīmredzot savlaicīgi neizdarīja, tāpēc litvinu valodas konstrukcijas lietuviešu literārajā valodā un sarunvalodā visas valsts teritorijā ir izplatījušās daudz lielākā mērā, nekā latgaliskās latviešu valodā. Nu lietuviešu valdība un valodnieki ir spiesti darīt savu priekšteču nepadarīto - ravēt šīs rietumbaltiskās valodas formas no lietuviešu valodas ārā ar tik pašatmaskojošām metodēm, kā Valsts valodas komisijas lēmums Nr.68 "*Didžiųjų kalbos klaidų šrašas*". Bet latviešu valdībai līdz ar to ir cita problēma, kādas Lietuvai vairs nav: kompakti dzīvojošo latgaļu rezervācija Ziemeļlatgalē. Tur latgaļu valoda, neraugoties uz visiem etnocīda pasākumiem, joprojām ir dzīva nevis atsevišķu leksēmu vai morfoloģiski semantisku konstrukciju, bet pilnvērtīgi funkcionējošas dzīvas valodas veidā. Un tā ir mīna ar laika degli. Tiklīdz atradīsies kāds, kurš to dokumentēs un iemanīsies pasniegt pasaules sabiedrībai saprotamā formātā, latgaļu valoda kļūs par mūsdienu Latvijas valdības un viņu priekšteču noziedzīgās politikas pierādījumu. Tieši tādēļ Lietuvas valodnieki tik izmisīgi skauž no lietuviešu valodas visu rietumbal-

¹³³ Maksimilians (Makss) van der Stūls (nīderl. *Max van der Stoel*, 1924- 2011) – Nīderlandes un ES politiķis, viens no XX gs. otrās puses vadošajiem Eiropas diplomātiem. 1993—2001 gados bija Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas (EDSO) Augstais komisārs nacionālo minoritāšu jautājumos. Pēc PSRS sagrāves regulāri uzturējās Baltijā, uzraudzīja nacionālo minoritāšu tiesību ievērošanu, bet par latgaļu un litvinu (aukštaiču) tiesībām viņam, protams, “neviens nepastāstīja”.

¹³⁴ R.Blaumaņa teksti vēl ir pilni ne tikai ar latgaļu leksiku, bet arī ar latgaliskajām morfoloģiskajām konstrukcijām. „Brīnumzālītē” kalējs iesaka Viļņu Jānim „nobraukt uz vārdotāju”, kas ir tipiska latgaļu valodas konstrukcijas *nūbukt iz plāšnicu* kalķa. „Skroderdienās” ik uz soļa tiek lietots K.Mīlenbaha „tautas ģenitīvs”, nevis latviskais akuzatīvs; latviskā *kādēļ?* vietā – latgaliskais *par ko?* (*par kū?*) u.tml.

tisko leksiku, bet latviešu valodnieki un politiķi, savukārt, padzirdējuši formulējumu „latgaļu valoda”, izvalba acis un brēc kā aizkauti: „Nav nekādas latgaļu valodas! Nav nekādu latgaļu!” Uz vēsturiskajiem meliem un rietumbaltu etnocīdu būvētajām Lietuvas un Latvijas valstīm bīstama mīna ir ikviens dzīvs rietumbalts, kurš manifestē sevi ar savu seno valodu. Šo valstu saimnieki to saprot, bet cer, ka viņiem izdosies piespiest mūs visus emigrēt vai arī apmirt, iekams kāds no mums sadūšosies izgaismot viņu noziegumu. Mēs tomēr nesteigsimies piepildīt viņu cerības.

LITERĀRĀ VALODA – ETNOCĪDA INSTRUMENTS

Katram domājošam cilvēkam ir jāapzinās, ka t.s. literārajai valodai nekad nevienā valstī nav bijis nekāda cita mērķa, kā vien iznīcināt dzīvo tautas valodu tās senākajās autentiskajās formās. Literārās valodas (kas parasti tiek pasludinātas par valsts valodām) ir etnocīda instruments. Valodnieki un politiķi gan veikli iemanās literārās valodas nepieciešamību argumentēt ar kādu tikai viņiem pašiem vien vajadzīgu “cīņu pret aizguvumiem”, rūpēm “par valodas labskanīgumu”, taču tā visa ir tikai viņu demagoģija, kurai nav nekā kopēja ar attiecīgās politikas patiesajiem – slēptajiem mērķiem. Kā zināms, skoloti ciniķi allaž ir pratuši sacerēt veiklus attaisnojumus ne tikai “valodas tīrības”, bet arī “rasu tīrības” un citām, pašām visbezjēdzīgākajām idejām - to mēs to vērojam jau vairākus gadsimtus. Taču tā ir tikai verbāla ekvilibristika, mētāšanās ar skanīgām frāzēm. Konkrētais Lietuvas VVK 1998. gada lēmums Nr.68 ir kļiedzošs starptautiski atzīta nozieguma – etnocīda pierādījums, un pēc tā autoriem, ieviesējiem un realizētājiem sen skumst Hāgas tribunāls¹³⁵.

Ar šo lēmumu lietuviešu valodas komisija ir oficiāli atzinusi, ka tie ir mūsdienu dzīvās lietuviešu valodas vārdi, kurus lietuviešu tauta uzskata par lietošanai ērtiem un vajadzīgiem, un vēlas lietot, bet oficiālā lietuviešu valodniecība kaut kādu iemeslu dēļ cenšas panākt, lai lietuvieši savā runā un rakstos tos nelietotu. LVVK vietnē šī teksta beigās pierakstītais (no konteksta ārā krītošais) teikums *Svarbiausia – išvengti klaidų!* - 'galvenais - izvairīties no kļūdām' parāda tikai to, ka šī lēmuma autori un ieviesēji apzinās šāda lēmuma nedemokrātiskumu, tāpēc ar neveiklu demagoģiju mēģina mazgāt ģimjus. Patiesībā ar šo teikumu jāsaprot: “Galvenais – izskaust no mākslīgās lietuviešu valodas katru vismazāko senās rietumbaltu valodas pazīmi.”

Vēl lielākā mērā teiktais attiecas uz “valsts valodu” (par kādām tiek pasludinātas mākslīgās literārās valodas) likumiem. Pretēji demagoģiskajiem lozungiem, ar valsts valodas likumu palīdzību šo valstu politiķi nekad nav glābuši no iznīcības nevienu tautu, kas runā šo valodu. Bet gan ir reāli iznīcinājuši citas tautas, kuras to nerunā. Tieši tādi, un ne citi ir jebkuras valsts valodas stratēģiskie mērķi! Tā Lietuvas, Latvijas, Ukrainas, Moldovas, Igau-

¹³⁵ Tikai papriekšu nāksies nomainīt tā sastāvu.

nijas u.c. valdības un akadēmiskā valodniecība cīnās pret savas tautas valodu. To pierāda fakts, ka visos gadījumos sabiedrībai šādā veidā tiek uzspiesta jauna mākslīga valoda.

Līdztekus, ar valsts valodas likumu palīdzību vienai sabiedrības daļai tiek radīts formāls iegants savu līdzpilsoņu pazemošanai un nepamatotai diskriminācijai. Ar to valdošā politiskā kliķe atrisina arī savus taktiskos uzdevumus: sašķeļ un sarīda sabiedrību pēc lietojamās valodas pazīmes un, pateicoties šīm mākslīgi radītajām sociālajām pretišķībām, nesodīti parazitē uz abu apmuļķoto sabiedrības daļu rēķina. Visi likumi par valsts valodām, kas pieņemti dažās valstīs, ir reālas apsūdzības amatpersonām, kas tos izstrādājušas, deputātiem, kuri parlamentos piešķirušī tiem likumu spēku, un realizē ar valsts varas aparāta palīdzību. Šīs darbības satur nozieguma sastāvu, kas, savukārt, ir paredzēts praktiski visu valstu kriminālkodeksos: nacionālā naida kurināšana starp tautām. © 20.03.2015

Te izlaistas dažas lapas.
Здесь пропущены несколько страниц.
There are several pages skipped.
Es gibt mehrere Seiten fehlen.

Par grāmatas pilnas versijas iegādi – sk.:
Приобретение полной версии книги - см.:
Acquisition of the full version of the book - see:
Wie die Vollversion des Buches zu erhalten -
siehe:

<http://langala.lv>
<http://langala.mozello.lv>
e-mail:
Langala@inbox.lv